

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"**

Кафедра економіки і підприємництва

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В
ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Навчально-методичний комплекс дисципліни

Освітній рівень: *перший (бакалаврський)*

Галузь знань: 0401 – природничі науки

Напрямок підготовки: 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування

Статус курсу: *нормативний*

Ужгород – 2018

Організація та управління в природоохоронній діяльності: навч.-метод. комплекс з навч. дисципліни для студентів IV курсу хімічного факультету за напрямом підготовки 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування освітнього рівня: бакалавр / уклад.: М. В. Газуда. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. 54 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/20268>

Укладач:

Газуда Михайло Васильович – професор кафедри економіки і підприємництва, доктор економічних наук, доцент, ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Рецензенти:

Шуліко А. О. – голова методичної комісії, кандидат економічних наук, доцент

Ярема В. І. – доктор економічних наук, професор кафедри господарського права ДВНЗ „УжНУ”

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри економіки і підприємництва, д.е.н., професор, член-кор. НАН України **Мікловда В.П.**

Рекомендовано на засіданні кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «УжНУ», протокол № 1 від 29.08.2018

Схвалено на засіданні Вченої ради економічного факультету ДВНЗ «УжНУ», протокол № 1 від 21.09.2018 р.

ЗМІСТ

1.	Опис навчальної дисципліни.....	4
2.	Вступ.....	5
3.	Навчально-тематичний план дисципліни.....	8
4.	Тематика та плани лекцій за програмою змістових модулів.....	10
5.	Тематика та плани семінарських занять	16
6.	Завдання для самостійної роботи	21
7.	Питання до модульного контролю.....	21
8.	Зразки тестових завдань для проведення модульного контролю.	24
9.	Перелік питань для підготовки до заліку	34
10.	Критерії оцінювання знань та підсумкового контролю.....	36
11.	Список рекомендованої літератури.....	37
12.	Короткий термінологічний словник.....	39

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
„Організація та управління в природоохоронній діяльності”

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	-
Кількість кредитів: денна форма – 3	Галузь знань 0401 – природничі науки	Нормативна дисципліна	
Модулів – 2	напрямок підготовки 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин: денна форма – 90		7-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 46г	Освітній ступінь: бакалавр	28 год.	-
		Практичні, семінарські	
		16 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		46 год.	-
		Індивідуальні завдання: –	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 52%

для заочної форми навчання – 15%

2. ВСТУП

„Люди загинуть від невміння користуватися силами природи та від незнання справжнього світу“.

Напис на піраміді Хеопса

Одним з найгостріших завдань, що стоять нині перед світовою цивілізацією, є проблема екологічної безпеки на планеті. Людство, за свою давню історію випробувало і пережило багато природних і соціальних катаклізмів: катастрофічні кліматичні зміни, великі посухи і повені, землетруси й епідемії. Відбулися драматичні події в соціально-політичному аспекті. Ці, та інші негативні фактори, зокрема, впливу їх на природне оточення, все більш яскраво проявляються на зламі тисячоліть. Нині, названі проблеми носять глобальний характер, загрожують самому існуванню людства в цілому.

Своєю виробничою діяльністю, втручанням у природу людина неусвідомлено впливає на загальнопланетні життєво важливі фізико-хімічні, геологічні, кліматичні і екологічні зв'язки. Порушуються і руйнуються зв'язки всієї системи життєзабезпечення планети. Руйнації піддаються цілі *екосистеми*: дедалі частіше замість продуктивних *біогеоценозів* на поверхні планети з'являються пустелі, або громіздкі *урбаністичні* утворення. І якщо той чи інший біологічний вид – за всієї незворотності його втрати - може бути, бодай теоретично, компенсований, то втрата екосистем ніякій компенсації не підлягає. Тим часом негативні процеси, що торкаються таких об'єктів, як ґрунт та *атмосфера* (наприклад, *деструкція* ґрунту і руйнування *озонового* шару атмосфери), ставлять під загрозу існування навіть найбільшої екосистеми – самої *біосфери*¹ [1, с. 650].

У свій час, ще в 70-ті роки ХХ століття, екологічна криза, яку відчули всі промислово розвинуті країни світу, поставила перед світовою спільнотою невідкладні вимоги щодо охорони навколишнього середовища, змусила уряди різних країн шукати підходи та можливості співпраці щодо збереження довкілля. Отже, одним з основних завдань прикладної екології, і її складової, засад формування екологічної політики є створення в міжнародному вимірі таких методів і засобів формування та управління природними й природно-антропогенними екосистемами, які забезпечили б їх функціонування в різних країнах світу, не порушуючи динамічної рівноваги в природі та механізмів саморегуляції біосфери.

¹ Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології. К.: Заповіт, 1998. 688 с.

² Значення слів виділених курсивом наведено в короткому термінологічному словнику.

Зміст курсу передбачає вивчення теорії і практики організації управління екологічною діяльністю, що набуває особливого значення у зв'язку з посиленою увагою суспільства щодо питань екології в результаті антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Проблеми екології, причини що призвели до виникнення, а також методи їх вирішення потребують систематичного наукового моніторингу.

Акцентується увага на таких питаннях: екологічне управління як механізм гармонізації відносин „суспільство-природа”; науково-теоретичні основи формування управлінських підходів щодо охорони навколишнього середовища; вимоги до екологічного управління в сучасних ринкових умовах господарювання; екологічна безпека і її роль для послаблення міжнародної напруженості.

Мета дисципліни – полягає в оволодінні сучасними знаннями у сфері екологічного управління, в міру поглиблення розуміння системних теоретико-методологічних уявлень про екологічне управління як механізму гармонізації співіснування суспільства і природи в контексті глобальних тенденцій екологізації життєдіяльності людства, пошуку ним практичних дій на шляху до економічно й екологічно збалансованого господарювання.

Цілі вивчення дисципліни:

- забезпечення оволодіння студентами основними фундаментальними екологічними закономірностями, принципами, зокрема, правилами, без яких неможливо побудувати ефективну систему екологічного управління;
- формування в студента необхідних навичок та вмінь з метою співставлення відповідностей методологічних засад екологічного управління міжнародним стандартам системно-процесного управління, а також функціональної структури сучасній ієрархічній структурі екологічного управління;
- розуміння суті та принципів можливостей сучасних еколого-економічних методів дослідження для розв'язання конкретних екологічних проблем;
- здійснення цілісного визначення для кожної системи екологічного управління загальносистемних, цільових (видових) і спеціальних функцій управління;
- наведення прикладів функціонування систем екологічного управління, механізмів гармонізації з використанням сучасного вітчизняного й зарубіжного досвіду міжнародної співпраці;
- застосування сучасних форм самостійної роботи студента з метою активізації його пізнавальної та практичної діяльності;
- високопрофесійна підготовка спеціаліста-еколога відповідно до вимог ОПП.

**Кваліфікаційні вимоги до знань, умінь та навичок,
які ставляться до студента**

*(галузь знань 0401 – природничі науки, напрям підготовки 6.040106 –
Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване
природокористування)*

Студент повинен:

- а) знати:** основні поняття, категорії та практичний інструментарій предмету, методи управління, економічні важелі регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища;
- б) вміти,** здійснити екологічний моніторинг і дати аналіз екологічної ситуації, визначити систему управлінських заходів для забезпечення ефективного впливу на вирішення даної проблеми;
- в) мати навички:** пошуку методології системно-екологічного підходу до управління, прийняття оптимальних рішень та визначення пріоритетів екологобезпечного розвитку.

У навчально-методичному комплексі викладено основні аспекти антропогенного впливу на навколишнє середовище, завдання формування екологічної політики держави. Розглянуто особливості функціонування державної системи екологічного управління, регіональні екологічні проблеми. Наголошено на необхідності використання економічних методів у сфері управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, вивчення міжнародного досвіду та застосування міжнародних екологічних принципів в процесі організації управління в екологічній діяльності.

З цих міркувань вивчення курсу „Організація та управління в природоохоронній діяльності” є необхідною умовою фундаментально-прикладної підготовки фахівців екологічних, економічних та техніко-технологічних спеціальностей.

3. Навчально-тематичний план дисципліни „Організація та управління в природоохоронній діяльності”

Тематичний план вивчення навчальної дисципліни студентами денної форми навчання представлено у табл. 1. Нормативний час вивчення навчальної дисципліни – 90 годин (3 кредити). Ця кількість годин розділяється між формами навчального процесу залежно від його режиму (форми навчання).

Як видно з тематичних планів навчальної дисципліни (табл. 1) основними формами її вивчення є:

- лекції; практичні заняття; самостійна робота.

На лекціях розглядаються теми або окремі їх питання, які є досить складними за змістом і потребують більш детального обґрунтування та акцентування.

Вивчення матеріалу дисципліни базується на навчальних посібниках, науково-практичних журналах, чинних законодавчих актах, нормативно-правових документах, електронному ресурсі.

Паралельно з лекціями проводяться аудиторні, практичні заняття, застосовуються активні методи навчання з новаційними підходами, проводиться індивідуальна робота із студентами, а також самостійна робота студентів.

Навчально-тематичний план курсу „Організація та управління в природоохоронній діяльності”

Назви змістових модулів і тем	усьо- го	денна форма				
		у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1						
<i>„Теорія і методологія організації управління в екологічній діяльності”</i>						
Тема 1. Основні завдання і параметри екологічної діяльності	8	2	2	–	–	4
Тема 2. Вплив екологічної політики держав на їх історичний, культурний, економічний і політичний розвиток	8	2	2	–	–	4
Тема 3. Теоретико-методологічні основи екологічного управління	8	2	2	–	–	4
Тема 4. Державна система екологічного управління	8	2	2	-	-	4
Тема 5. Система корпоративного екологічного управління	8	2	2	-	-	4
Тема 6. Система місцевого та громадського екологічного управління	8	2	2	-	-	4
<i>Разом за змістовним модулем 1</i>	48	12	12	-	-	24
Усього годин	48	12	12	-	-	24
Змістовий модуль 2						
<i>„Методи управління у сфері екологічної діяльності”</i>						
Тема 7. Системи спеціального екологічного управління і гармонізації	10	4	2	–	–	4
Тема 8. Інформаційні системи екологічного управління	6	2	-	–	–	4
Тема 9. Економічні методи управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища	4	2	-	–	–	2
Тема 10. Міжнародний досвід у сфері охорони навколишнього природного середовища	10	4	2	–	–	4
Тема 11. Міжнародні моделі (системи) та їх застосування в процесі управління екологічною діяльністю	6	2	-	-	-	4
Тема 12. Регіональні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення	6	2	-	–	–	4
<i>Разом за змістовним модулем 2</i>	42	16	4	–	-	22
<i>Разом за змістовним модулем 2</i>	–	–	–	–	–	–
Усього годин	42	16	4	–	-	22
Усього годин	90	28	16	–	–	46

5. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 2. Вплив екологічної політики держав на їх історичний, культурний, економічний і політичний розвиток	2
2	Тема 4. Державна система екологічного управління	1
3	Тема 5. Система корпоративного екологічного управління	2
4	Тема 6. Система місцевого та громадського екологічного управління	1
5	Тема 8. Інформаційні системи екологічного управління	2
6	Тема 9. Економічні методи управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища	2
7	Тема 10. Міжнародний досвід у сфері охорони навколишнього природного середовища	2
8	Тема 11. Міжнародні моделі (системи) та їх застосування в процесі управління екологічною діяльністю	2
9	Тема 12. Регіональні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення	2
	Усього	16

4. Тематика та плани лекцій за програмою змістових модулів

Змістовий модуль 1

"Теорія і методологія організації управління в екологічній діяльності"

Тема 1. Основні завдання і параметри екологічної діяльності.

- 1.1. Предмет, метод і завдання курсу „Організація управління в екологічній діяльності”.
- 1.2. Історія розвитку системи „природа-суспільство”.
- 1.3. Закономірності взаємодії природи і суспільства: екологічний підхід.
- 1.4. Сучасні вимоги до екологічного управління.

Предмет, метод, завдання і мета курсу. Поняття „гармонійності співіснування суспільства і природи”. Еволюція історичних епох в інтегральному аспекті. Основні закономірності взаємодії суспільства і природи: екологічний підхід. Взаємна зумовленість екологічного, географічного і системного підходів у формуванні і створенні єдиної глобальної науки, яка вивчатиме взаємопов'язані економічні та екологічні питання. Екологічна стратегія гармонізації: вибір пріоритетів у подоланні екологічного дисбалансу і досягнення екологічної рівноваги. Гармонізація взаємовідносин суспільства і природи. Реалізація сучасних вимог у сфері екологічного управління.

Тема 2. Вплив екологічної політики держав на їх історичний, культурний, економічний і політичний розвиток.

- 2.1. Поняття екологічної ситуації та фактори які її формують.
- 2.2. Проблеми сучасної глобальної екологічної ситуації.
- 2.3. Екологізація сфер людської діяльності: проблеми і завдання.
- 2.4. Екологічна політика держав в історичному, культурному і економічному вимірі.

Взаємозв'язок екології та економіки. Глобальний характер сучасних еколого-економічних проблем (форми прояву). Важливість розв'язання цих проблем для людства. Вплив антропогенної діяльності на виникнення екологічних криз та катастроф. Взаємообумовленість між ростом виробництва та реальними можливостями природного середовища і людського організму. Екологізація сфер людської діяльності. Розгляд проблем і вирішення завдань на прикладі досвіду різних держав.

Екологічна політика держав в історичному, культурному і економічному вимірі. Інтегрована екологічна політика та управління. Формування екологічної політики держав та її вплив на всі сфери суспільного розвитку. Співробітництво між урядовими і неурядовими організаціями у вирішенні екологічних проблем. Вплив громадськості на прийняття державних рішень у сфері екології. Досвід зарубіжних країн.

Тема 3. Теоретико-методологічні основи екологічного управління.

- 3.1. Структура теоретико-методологічних основ екологічного управління.
- 3.2. Методологія системно-екологічного підходу в управлінні.
- 3.3. Науково-теоретичні основи системного екологічного управління.

Основні чинники підвищення ефективності екологічного управління. Екологічне управління важлива складова загальної системи управління. Застосування сучасних системних методів у менеджменті. Формування культури спілкування, ефективної комунікації, підвищення результативності використання й нарощування інтелектуального потенціалу.

Загальний погляд на формування і визначення системного підходу, історія його становлення. Методологічні ознаки системно-екологічного підходу, класифікаційна структура системного аналізу. Теоретична методологія системного екологічного управління: системоутворення і регулювання. Екологізація систем життєдіяльності. Наукові основи системної організації екологічного управління.

Змістовий модуль 2

„Системи екологічного управління”

Тема 4. Державна система екологічного управління.

- 4.1. Функції та ієрархія державної системи екологічного управління.
- 4.2. Органи державного управління.
- 4.3. Спеціальні функції державного екологічного управління.

Загальні положення, складові частини і елементи систем управління – суб’єкт та об’єкт управління, управляючий вплив і зворотний зв’язок. Основні напрями державного екологічного управління. Загальні функції державної системи екологічного управління. Макро- та мікроекологічне управління. Рівні екологічного управління: національний, регіональний, місцевий та об’єктовий. Органи загального та спеціального державного управління. Спеціальні функції державного екологічного управління. Нормування в галузі охорони навколишнього середовища. Екологічне ліцензування. Основні принципи державної політики України у сфері ліцензування. Екологічна експертиза як вид управлінської діяльності та організаційно-правова форма попереджувального контролю. Екологічна сертифікація та оцінка впливу на навколишнє середовище. Державний екологічний моніторинг та екологічна паспортизація.

Тема 5. Система корпоративного екологічного управління.

- 5.1. Сутність, особливості та механізми корпоративного управління.
- 5.2. Спеціальні функції системи корпоративного екологічного управління.
- 5.3. Механізми ефективного функціонування системи корпоративного екологічного управління.

Функціональні основи та принципи здійснення корпоративного екологічного управління. Завдання: раціональне природокористування й забезпечення екологічної безпеки. Визначення сутності та особливості корпоративного управління. Механізми корпоративного управління. Створення цілісної системи корпоративної ідентичності в контексті Всесвітньої стратегії збалансованого еколого-соціоекономічного розвитку і національної стратегії європейської інтеграції на перспективу.

Спеціальні функції (механізми) системи корпоративного екологічного управління: оцінка характеристик екологічності, оцінка характеристик життєвого циклу продукції, екологічне маркування і сертифікація, екологічний аудит.

Тема 6. Система місцевого та громадського екологічного управління.

- 6.1. Екологічні аспекти і функції місцевого самоврядування.
- 6.2. Місцева екологічна політика, екологічні програми.
- 6.3. Форми залучення громадськості до екологічного управління.
- 6.4. Роль та функції громадського екологічного управління.

Стратегічні завдання місцевих органів влади та їх системної складової – місцевого екологічного управління. Місцеві ініціативи, як важливий механізм місцевого самоврядування. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. Основні функції територіальних (обласних, міських) органів державного управління у сфері охорони навколишнього середовища. Головні аспекти та принципи місцевої екологічної політики. Розробка місцевих екологічних програм, використання досвіду європейських країн. Місцеві програми комплексного екологічного аудиту. Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління. Поняття „громадське управління в галузі охорони навколишнього середовища”. Доступ до екологічної інформації, як запорука ефективної участі громадськості в екологічному управлінні. Форми залучення громадськості до екологічного управління. Спеціальні функції громадського екологічного управління: організація і проведення громадської екологічної експертизи і громадського контролю в галузі охорони навколишнього середовища.

Тема 7. Системи спеціального екологічного управління і гармонізації.

- 7.1. Система басейнового управління.
- 7.2. Управління формуванням національної екологічної мережі.
- 7.3. Управління екологічною безпекою країни, регіону.

Види спеціального екологічного управління та їх реалізація в системах басейнового управління, управління формуванням національної екологічної мережі, управління екологічною безпекою. Басейнова політика європейської економічної спільноти. Міжнародні підходи та принципи у сфері управління водами. Функції системи басейнового управління. Законодавчо-правові основи щодо впровадження системи басейнового управління в Україні. Басейнова модель гармонізації і розвитку: міжнародний досвід співпраці. Екологічні мережі як єдина територіальна система. Національна екологічна мережа та особливості її формування. Структурні елементи національної екологічної мережі. Головні принципи управління екологічною безпекою в контексті збалансованого розвитку. Основні напрями та пріоритетні завдання державної політики в галузі екологічної безпеки.

Тема 8. Інформаційні системи екологічного управління.

- 8.1. Специфіка інформаційних систем екологічного управління.
- 8.2. Завдання системи екологічної інформації.
- 8.3. Регіональні інформаційні системи.

Інформаційний аспект системи екологічного управління. Впровадження інформаційних технологій як інноваційних засобів для забезпечення підвищення рівня екологічної безпеки держави та формування збалансованого розвитку. особливості сучасної інформатизації суспільства. Формування і вдосконалення інформаційних систем екологічного управління. Екологічне законодавство як системоутворювальна база даних. Інформація для прийняття рішень у контексті збалансованого розвитку. Державні природні кадастри як обліковий механізм гармонізації життєдіяльності та екологічного управління. Екологічний моніторинг як складова інформаційної системи. Екологічне картографування та географічні інформаційні системи.

Особливості формування розвиненої регіональної інформаційної системи: регіональна моніторингова система, регіональна кадастрова система, регіональної географічної інформаційної системи (ГІС), регіональної інформаційної інфраструктури. Комплексна оцінка природно-ресурсного потенціалу як важливого елемента для розробки регіональної стратегії розвитку.

Тема 9. Економічні методи управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

- 9.1. Економічний механізм природокористування: напрями вдосконалення.
- 9.2. Основи платного природокористування в Україні.
- 9.3. Економічні збитки та критерії для розрахунку платежів.
- 9.4. Причини ринкової і державної неефективності в сфері охорони навколишнього середовища.

Основи концепції платного природокористування. Економічні механізми природокористування: основні типи. Критерії для розрахунку платежів за забруднення. Види витрат щодо забруднення навколишнього середовища. Сутність збитків. Економічні збитки, як сумарна величина компенсації збитків, включаючи і самі збитки. Види розрахунків економічних збитків: фактичні, можливі, відвернені, ліквідовані, потенційні збитки. Причини ринкової і державної неефективності в охороні навколишнього середовища. Механізми реалізації еколого-економічних цілей (три підходи). Основні причини „провалів” ринку в екологічній сфері.

Тема 10. Міжнародний досвід у сфері охорони навколишнього природного середовища.

- 10.1. Екологічна політика економічно розвинених країн.
- 10.2. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища.
- 10.3. Міжнародне співробітництво України у сфері захисту та використання довкілля.

Принципи екологічної політики економічно розвинених країн (три принципи). Основні законодавчі акти щодо охорони навколишнього середовища, прийняті в різних країнах. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища. Досвід України у вирішенні проблемних питань охорони довкілля. Запозичення досвіду економічно розвинених країн щодо покращення якості довкілля. Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища як елемент державної політики України. Визначення пріоритетів співпраці між країнами щодо використання науково-технічного потенціалу і забезпечення екологічного розвитку.

Тема 11. Міжнародні моделі (системи) та їх застосування в процесі управління екологічною діяльністю.

- 11.1. Світ у пошуках концепцій стійкого розвитку.
- 11.2. Основний зміст Концепції стійкого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.).
- 11.3. Визначення пріоритетів екологічно безпечного розвитку.
- 11.4. Екологічне виховання населення.

Світ у пошуках Концепцій стійкого розвитку. Поняття терміну „стійкий розвиток“. Складові концепції „стійкого розвитку“. Роль „стійкого розвитку“ у забезпеченні життєдіяльності людини, у гармонічних стосунках людини з природою. Основний зміст Концепції стійкого розвитку проголошеної на міжнародному урядовому форумі в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. Принципи (27), які були проголошені на Конференції ООН, щодо питань навколишнього середовища та розвитку.

Вибір оптимальних варіантів у вирішенні екологічних проблем. Визначення їх черговості з огляду важливості вирішення. Пріоритетні аспекти еколого-економічного та соціального розвитку. Екологічні пріоритети України. Екологічна культура та виховання населення як важлива складова екологічної політики країни.

Тема 12. Регіональні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення (на прикладі Закарпатської області).

- 12.1. Сучасний стан екологічної ситуації в Закарпатті.
- 12.2. Система регіонального екологічного управління. Роль державних та громадських організацій.
- 12.3. Стратегічні орієнтири та пріоритети стійкого регіонального розвитку.

Здійснення моніторингу екологічної ситуації Закарпатської області. Головні завдання та принципи регіонального екологічного управління. Підвищення ролі державних та громадських організацій у сфері захисту та раціонального використання природного потенціалу та охорони довкілля. Формування регіонального господарського механізму як важливої складової в забезпеченні сталого розвитку області. Вибір пріоритетних напрямів еколого-економічного та соціального розвитку краю на перспективу.

5. Тематика та плани семінарських занять

Тема 1

Вплив екологічної політики держав на їх історичний, культурний, економічний і політичний розвиток

1. Поняття екологічної ситуації та фактори, які її формують.
2. Проблеми сучасної глобальної екологічної ситуації.
3. Екологізація сфер людської діяльності: проблеми і завдання.
4. Екологічна політика держав в історичному, культурному і економічному вимірі.

Перелік питань для дискусії:

1. Глобальні екологічні проблеми людства.
2. Вплив „екологізації” на розвиток видів економічної діяльності.
3. Досвід зарубіжних держав у здійсненні екологічної політики.

Література:

1. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: [навч. посібник]. К.: Заповіт, 1996. 352 с.
2. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. К.: „Знання України”, 2002. 190 с.
3. Толстоухов А.В., Хилько М.І. Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем. К.: „Знання України”, 2001. 333 с.
4. Величко О.М., Гало М., Дудич І. І., Шпеник Ю. О. Основи екології та моніторинг довкілля: [навч. посібник]. Ужгород: Вид-во УжНУ. 2001. 285 с.

Тема 2

Державна система екологічного управління

1. Функції та ієрархія державної системи екологічного управління.
2. Органи державного управління.
3. Спеціальні функції державного екологічного управління.

Перелік питань для дискусії:

1. Місце державного управління в системі регулювання екологічною діяльністю.
2. Роль державних органів влади у гармонізації відносин „суспільство-природа”.
3. Вплив здійснюваних спеціальних функцій державного екологічного управління на забезпечення охорони й контролю за станом навколишнього середовища.

Література:

1. Екологічне управління: [підручник] / В.Я.Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О. Білявський та ін. Київ.: Либідь, 2004. 432 с.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право. К.: Вентурі, 1996.
3. Андрейцев В.І., Пустовойт М.А. Екологічна експертиза: право і практика. К.: Урожай, 1992.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. № 1264-ХІІ / Додаток до щотижневика „Відомості Верховної Ради України”; Серія „Закони України”. К. : Парламентське видавництво, 1999. – 55 с. (Офіційне видання).
5. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1996 р. № 45/95-ВР. URL : www.zakon.rada.gov.ua
6. Калиновський С.В. Оцінка впливу і екологічна експертиза сьогодні і завтра. Нормативні та практичні аспекти виконання оцінки впливу на навколишнє середовище. К.: Веселка, 2002.
7. Калиновський С. Комплексна державна експертиза. // Рідна природа. 2002. № 2.
8. ДСТУ ISO 14001-97 „Системи екологічного управління. Специфікація та настанови щодо застосування”.
9. ДСТУ ISO 14004-97 „Системи екологічного управління. Загальні керівні положення щодо принципів, систем та засобів забезпечення”.

Тема 3**Система корпоративного екологічного управління**

1. Сутність, особливості та механізми корпоративного управління.
2. Спеціальні функції системи корпоративного екологічного управління.
3. Механізми ефективного функціонування системи корпоративного екологічного управління.

Перелік питань для дискусії:

1. Вигоди від впровадження системи корпоративного екологічного управління.
2. Особливості здійснення та використання корпорацією оцінки характеристик екологічності.
3. Фактори що впливають на ефективність функціонування системи корпоративного екологічного управління.

Література:

1. Екологічне управління: [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – Київ.: Либідь, 2004. – 432 с.
2. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит. К.: Вища шк., 2000. 344 с.
3. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький та ін. К.: Символ-Т, 1997. 221 с.
4. Підготовка та проведення лізингових операцій в сфері екології: [практичні рекомендації] / за ред. Ю.В.Сюсюрко. К.: „Аверс”, 2000.
5. Екологічне підприємництво: [навч. посібник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький та ін. К.: Мета, 2001. – 197 с.
6. Ада Демб Ф. – Фрідріх Найбауер. Корпоративне управління / Пер. з англ. К.: Основи, 1997. – 302 с.
7. Васютин С.А. Механізми корпоративного управління. М.: Финстатинформ, 2002.
8. Дес Дерлоу. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень / Дес. Дерлоу. К.: „Все увито”, Наук. думка, 2001. 242 с.

Тема 4

Система місцевого та громадського екологічного управління

1. Екологічні аспекти і функції місцевого самоврядування.
2. Місцева екологічна політика, екологічні програми.
3. Форми залучення громадськості до екологічного управління.
4. Роль та функції громадського екологічного управління.

Перелік питань для дискусії:

1. Результативність здійснення місцевого та громадського екологічного управління на різних рівнях (регіон, місто, село).
2. Застосування міжнародного досвіду в забезпеченні збалансованого розвитку населених пунктів.
3. Місце громадського контролю в системі громадського екологічного управління.
4. Шляхи реалізації права громадськості на отримання інформації в галузі охорони довкілля та безпеки життєдіяльності?

Література:

1. Екологічне управління: [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – Київ.: Либідь, 2004. – 432 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. № 1264-ХІІ / Додаток до щотижневика „Відомості Верховної Ради України”; Серія „Закони України”. К. : Парламентське видавництво, 1999. 55 с. (Офіційне видання).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 11 жовтня 1991 р. № 1650-ХІІ. URL : www.zakon.rada.gov.ua
3. Екологія і закон. Екологічне законодавство України: У 2 кн. / Відп. ред. В.І. Андрейцев. – К.: Юрінком Інтер, 1997.

Тема 5

Інформаційні системи екологічного управління

1. Специфіка інформаційних систем екологічного управління.
2. Завдання системи екологічної інформації.
3. Регіональні інформаційні системи.

Перелік питань для дискусії:

1. Роль інформаційних систем екологічного управління в реалізації цілей збалансованого розвитку.
2. Застосування інформаційних методологій в процесі здійснення екологічного управління.
3. Міжнародні вимоги до інформації як засобу прийняття рішень у сфері охорони довкілля.
4. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на „екологізацію” господарської діяльності людини.

Література:

1. Екологічне управління: [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – Київ.: Либідь, 2004. – 432 с.
2. Про Національну програму інформатизації: Закон України 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. URL : www.zakon.rada.gov.ua
3. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. URL : www.zakon.rada.gov.ua
4. Шевчук В.Я. Гармонізація життєдіяльності суспільства – інформаційна методологія безпеки й розвитку. міжнародна науково-практична конференція: Інформаційні технології управління екологічною безпекою, ресурсами та заходами у надзвичайних ситуаціях. Київ; Харків; Крим, 2002.
5. Коломієць В.Ф. Міжнародні інформаційні системи : [підручник]. К.: «Київський університет», 2001. 458 с.

Тема 6

Економічні методи управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища

1. Економічний механізм природокористування: напрями вдосконалення.
2. Основи платного природокористування в Україні.
3. Економічні збитки та критерії для розрахунку платежів.
4. Причини ринкової і державної неефективності в сфері охорони навколишнього середовища.

Перелік питань для дискусії:

1. Переваги та недоліки платного природокористування.
2. В чому полягає економічна суть плати за забруднення?
3. Місце економічних збитків у визначенні загальних збитків завданих навколишньому природному середовищу.
4. Вплив ринкових умов господарювання на охорону та раціональне використання природних ресурсів.

Література:

1. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування: [монографія]. К.: Кондор, 2004. 524 с.
2. Мельник Л.Г. Экологическая экономика: [ученик]. Сумы: Издательство «Университетская книга», 2001. 350 с.
3. Яремчук І.Г. Економіка природокористування: [навч. посібник]. К.: Видавничий центр „Просвіта”, 2000. 431с.
4. Дибров А.С. Экономика природопользования с основами экологии: [учеб. пособие]. Одесса: Друк, 2000. 126 с.
5. Про порядок фінансування природоохоронних заходів : Постанова Кабінету Міністрів України № 732 від 9 липня 1997 р. URL : www.zakon.rada.gov.ua

Тема 7

Міжнародний досвід у сфері охорони навколишнього природного середовища

1. Екологічна політика економічно розвинених країн.
2. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища.
3. Міжнародне співробітництво України у сфері захисту та використання довкілля.

Перелік питань для дискусії:

1. Глобалізація економіки й охорона навколишнього середовища.
2. Міжнародне економічне співробітництво в галузі охорони довкілля.
3. Екологічні ризики постіндустріального суспільства.
4. Відповідність законодавчої і нормативної бази України міжнародним стандартам

Література:

1. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування: [монографія] / К.: Кондор, 2004. 524 с.
2. Величко О.М., Гало М., Дудич І. І., Шпеник Ю. О. Основи екології та моніторинг довкілля: [навч. посібник]. Ужгород: Вид-во УжНУ. 2001. 285 с.
3. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. К.: Логос, 1999. 568 с. (Розділ 11. Біопідприємство заради майбутнього, С. 441-485).
4. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. К.: „Знання України”, 2002. 190 с.

Тема 8

Регіональні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення (на прикладі Закарпатської області)

1. Сучасний стан екологічної ситуації в Закарпатті.
2. Система регіонального екологічного управління. Роль державних та громадських організацій.
3. Стратегічні орієнтири та пріоритети стійкого регіонального розвитку.

Перелік питань для дискусії:

1. Вплив державних та громадських організацій на підвищення ефективності регіонального екологічного управління.
2. Перспективний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності в Закарпатській області та їх вплив на збереження екологічно чистого середовища.
3. Місце регіональної екологічної політики в забезпеченні реалізації цілей екологічно безпечного розвитку Закарпаття.

Література:

1. Концепція сталого розвитку Закарпаття. Закарпатська облдержадміністрація. Ужгород, 2002. 69 с.
2. Мікловда В.П., Пітюлич М. І. Область еколого-економічного розвитку. Ужгород, 1999. 66 с.
3. Ніколайчук В. І. Екологічний стан Закарпаття. Проблеми і перспективи. Ужгород, 2004. 248 с.
4. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталий розвиток та екологічна безпека (регіональна політика) (Щорічник наукових праць). Вип. XX / НАН України. Інститут регіональних досліджень; за ред. М.І. Долішнього. Львів, 2000. 212 с.
5. Химинець В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття. [монографія]. Ужгород: Карпатська Вежа, 2004. 212 с.

6. Завдання для самостійної роботи з курсу «Організація управління в екологічній діяльності»:

№ модуля	Зміст	Кількість годин	Література
1.	Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Глобальні екологічні проблеми людства».	9	[1, 4, 5, 10, 12]
До модуля 2.	2.1. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Вигоди від впровадження системи корпоративного екологічного управління».	9	[4, 8, 11]
	2.2. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Екологічні аспекти і функції місцевого самоврядування».	9	[4, 11, 15]
	2.3. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Роль інформаційних систем екологічного управління в реалізації цілей збалансованого розвитку».	9	[4, 11, 12, 13]
	2.4. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Економічний механізм природокористування: напрями вдосконалення».	9	[3, 4, 8, 12 - 15]
	2.5. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Економічні збитки та критерії для розрахунку платежів».	9	[3, 4, 8, 12 - 15]
	2.6. Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Вплив ринкових умов господарювання на охорону та раціональне використання природних ресурсів».	9	[2, 3, 4, 8, 12 - 15]
3.	Підбір і освоєння матеріалу по темі: «Міжнародне економічне співробітництво в галузі охорони довкілля».	9	[1, 5, 6, 10,12]

7. Питання до модульного контролю

1. Назвіть екологічні проблеми глобального характеру.
2. Дайте визначення сутності та охарактеризуйте роль екологічного оздоровлення корпоративної діяльності.
3. Глобальні екологічні кризи зумовлені природним та антропогенним впливом.
4. Назвіть напрями „екологізації” виробничої сфери.
5. В чому полягає сутність феномена „екологізації”?
6. Управлінські механізми забезпечення ефективного функціонування системи місцевого екологічного управління.
7. Які основні напрями „екологізації” людської діяльності?

8. Завдання та особливості проведення міського комплексного екологічного аудиту.
9. Що таке культура і в чому полягає своєрідність екологічної культури?
10. Особливості процесу формування інфраструктури місцевого екологічного управління.
11. В чому полягає суть екологічної життєдіяльності?
12. Функції громадського екологічного управління.
13. Порівняйте екологічну культуру з іншими напрямками життєдіяльності людини.
14. Програма екологічної модернізації виробництва.
15. Політика держав у сфері охорони навколишнього середовища: історичний, культурний і економічний вимір.
16. Форми участі громадськості в охороні навколишнього природного середовища.
17. Визначення поняття „державна система екологічного управління”.
18. Роль самміту в Ріо-де-Жанейро (1992) у залученні громадськості до природоохоронної діяльності.
19. Головні напрямки вдосконалення державного екологічного управління.
20. Роль громадськості у формуванні екологічної свідомості та побудові гармонійно-розвинутого суспільства.
21. Основні та спеціальні функції державного екологічного управління.
22. На яких принципах формується система басейнового управління.
23. Назвіть органи загального та спеціального державного управління.
24. Система управління формуванням національної екологічної мережі.
25. Важелі адміністративного впливу що сприяють забезпеченню гармонізації взаємовідносин суспільства і природи.
26. Структурні елементи національної екологічної мережі.
27. Принципи на яких ґрунтується управління охороною навколишнього природного середовища.
28. Функції системи басейнового управління.
29. Принципи на яких ґрунтується управління гармонізацією системи „суспільство-природа”.
30. Система управління екологічною безпекою.
31. Принципи і методологія, які покладені в основу оцінки впливу людини на навколишнє середовище.
32. Міжнародні пріоритети екологічно ефективного управління.
33. Принципи і методологія, які покладені в основу екологічної

- паспортизації.
34. Специфіка інформаційного забезпечення систем екологічного управління.
 35. Місце системи корпоративних підходів у загальній національній системі екологічного управління.
 36. Кадастрова інформаційна система.
 37. Чим відрізняється корпоративне екологічне управління від галузевого екологічного управління?
 38. Державна система екологічного моніторингу.
 39. Мета і роль корпоративної програми екологічного аудиту.
 40. Регіональні інформаційні системи.
 41. Цілі та особливості здійснення характеристик екологічності й життєвого циклу продукції.
 42. Назвіть пріоритети екологічно безпечного розвитку.
 43. Сутність та роль екологічного маркетингу та інжинірингу.
 44. Засади екологічної політики економічно розвинених країн.
 45. Цілі та особливості здійснення екологічної сертифікації й маркування продукції.
 46. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища.
 47. Функціональна структура та нормативно-правова база системи корпоративного екологічного управління.
 48. Стратегічні орієнтири та пріоритети стійкого регіонального розвитку.
 49. Сутність та роль екологічного страхування в підвищенні екологічної безпеки корпорації та її підприємств.
 50. Обґрунтуйте необхідність і напрями формування екологічної свідомості населення.

8. Зразки тестових завдань для проведення модульного контролю.

1. **Що є предметом курсу "Організація та управління в природоохоронній діяльності"?**
 - а) загальні закономірності взаємодії природи і суспільства;
 - б) екологізація сфер людської діяльності;
 - в) формування господарського механізму управління в екологічній діяльності;
 - г) забезпечення охорони навколишнього середовища;
 - д) усі відповіді правильні.

2. **До основних завдань вивчення дисципліни не входить:**
 - а) оволодіння основами моніторингу в екологічній діяльності;
 - б) застосування економічних методів управління, регулювання раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища;
 - в) завдання підвищення екологічної свідомості населення;
 - г) оволодіння практичними навиками аналізу економічної ситуації в регіоні;
 - д) визначення пріоритетів екологічно безпечного розвитку.

3. **В чому полягають закономірності розвитку природи і суспільства?**
 - а) обмеженість самовідновлення природи, саморегулювання її змін під впливом суспільства;
 - б) у взаємозумовлених ланцюгових змінах компонентів природи під впливом антропогенної діяльності;
 - в) поєднання суспільних і природних елементів, утворення цілісностей;
 - г) правильні відповіді у варіантах а і б;
 - д) усі відповіді правильні.

4. **Екологічний підхід це:**
 - а) методологічний напрям у науці, що вивчає ландшафтну оболонку з позицій її структури і організації;
 - б) методологічний напрям у науці і соціальній практиці, пов'язаний з гармонізацією взаємодії суспільства і природи під час розв'язання проблем суспільного розвитку;
 - в) загальнонауковий метод, що сполучає при аналізі будь-якої території (малого ареалу й населеного пункту, району, країни, об'єднання країн, континенту, глобальної системи) дві вимоги: облік простору й комплексність;
 - г) напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи;
 - д) усі відповіді правильні.

- 5. Історія розвитку системи "природа-суспільство" охоплює епохи з такими екологічними обмеженнями:**
- технології з економічними обмеженнями;
 - технології з економічними й частковими екологічними обмеженнями;
 - технології з економічними і зростаючими екологічними обмеженнями;
 - технології з абсолютними екологічними обмеженнями;
 - усі відповіді правильні.
- 6. Сучасні вимоги щодо забезпечення ефективного екологічного управління не включають:**
- дотримання гуманітарних принципів та пріоритетів національної екологічної політики в процесі здійснення екологічного управління;
 - взаємодію екологічного та адміністративного управління;
 - власну інформаційну систему, яка забезпечить моніторинг реалізації прийнятих рішень;
 - дослідження впливу ринкового оточення на формування попиту та пропозиції;
 - дотримання міжнародних стандартів в галузі екологічного управління.
- 7. Стан навколишнього середовища в межах світового господарства (країні, окремих регіонах, на підприємствах), що не загрожує здоров'ю населення у процесі праці та життєдіяльності, це:**
- економічна безпека;
 - продовольча безпека;
 - екологічна безпека;
 - інформаційна безпека;
 - безпека з охорони здоров'я.
- 8. Основні чинники забезпечення ефективності управлінських функцій:**
- системність, методичність, стандартність;
 - самостабілізація, самоорганізація;
 - упорядкована цілісність, ієрархізація;
 - усі відповіді правильні;
 - відповіді у варіантах б і в.
- 9. Розкрийте сутність поняття „природокористування”:**
- відносини людини і природи для використання речовини для задоволення потреб;
 - система відносин людини і природи для оздоровлення людини;
 - відносини людини природи для розширення виробництва;
 - всі варіанти відповідей правильні.
- 10. Які сучасні напрями дослідження економіки природокористування?**
- аналіз особливостей сучасних взаємозв'язків людини і природи;
 - пошук оптимальних економічних механізмів природокористування;
 - проблеми відтворення об'єктів природи;
 - певними є відповіді у варіантах а і б;
 - певнішою є відповідь у варіанті б, ніж у варіанті а.

11. Який підхід до економічного оцінювання природних ресурсів оптимальний в умовах ринку?

- а) через оцінювання виробничих відносин в суспільстві;
- б) рентний підхід;
- в) розгляд природних ресурсів як дармові блага;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

12. Який підхід до використання природних ресурсів має застосувати людина у процесі виробництва?

- а) відновлення площ з вичерпаними мінерально-сировинними ресурсами;
- б) створення безвідходних і енергозберігальних технологій;
- в) відновлення природної біосфери;
- г) певними є відповіді у всіх варіантах;
- д) певнішою є відповідь у варіанті б, ніж у варіанті а.

13. Які заходи потрібно взяти для розв'язання проблеми регіонального природокористування?

- а) збільшення інвестицій у розвиток інфраструктури природокористування;
- б) обґрунтувати норми споживання природної речовини;
- в) зменшити обсяги використання природної речовини;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

14. Безвідходна технологія, це:

- а) продукція і вироби, що вже споживалися, або супутні їм вироби, що втратили свої споживчі якості;
- б) спосіб виробництва продукції, за якого частина сировини і матеріалів переходить у відходи, однак шкідливий вплив на навколишнє середовище не перевищує допустимих санітарних норм;
- в) практичне застосування знань, методів і коштів з метою забезпечення в межах людських потреб якнайраціональніше використання природних ресурсів і енергії та захист навколишнього середовища;
- г) залишки сировини, матеріалі, напівфабрикатів, що утворюються під час виробництва і частково або повністю втратили свої початкові споживчі властивості.

15. Маловідходна технологія, це:

- а) спосіб виробництва продукції, за якого частина сировини і матеріалів переходить у відходи, однак шкідливий вплив на навколишнє середовище не перевищує допустимих санітарних норм;
- б) практичне застосування знань, методів і коштів з метою забезпечення в межах людських потреб якнайраціональніше використання природних ресурсів і енергії та захист навколишнього середовища;
- в) продукція і вироби, що вже споживалися, або супутні їм вироби, що втратили свої споживчі якості;
- г) залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, що утворюються під час виробництва і частково або повністю втратили свої початкові споживчі властивості.

16. До основних напрямів ресурсозбереження не зараховують:

- а) застосування безвідходних та маловідходних технологій з одночасною комплексною переробкою сировини;
- б) комплексну переробку газо-димових викидів у атмосферу та стічних вод з повторним використанням продуктів газо- і водоочищення;
- в) рекуперацію та утилізацію відходів виробництва;
- г) формування ринку інновацій у регіоні;
- д) раціональне використання енергоресурсів та енергозбереження застосування замкнутих водооборотних циклів;
- е) усі варіанти відповідей правильні.

17. Принцип збалансованості використання природних ресурсів полягає у:

- а) інтенсифікації використання природних ресурсів;
- б) врівноваженні використання з можливостями відтворення природних ресурсів;
- в) повному задоволенні потреб людства природними ресурсами;
- г) диференційованому підході до їх використання, охорони і відтворення.

18. До основних принципів Концепції раціонального природокористування не входить:

- а) пріоритетність ідеї сталого розвитку в контексті поєднання економічної і екологічної безпеки країни та її регіонів;
- б) послідовність та цілеспрямованість у процесі розробки зваженої стратегії розвитку системи екологічного менеджменту;
- в) системність і комплексність у здійсненні стратегії розвитку системи екологічного менеджменту;
- г) наступність у розвитку екологічного менеджменту духовних екологічних цінностей, системи екологічного виховання й освіти, культурної спадщини;
- д) поетапність формування територіально-виробничих комплексів;
- е) усі варіанти відповідей правильні.

19. Правові методи управління природокористуванням визначаються:

- а) переважно програмуванням та плануванням;
- б) природоохоронним законодавством;
- в) діями Кабінету Міністрів, Міністерства екобезпеки та місцевими державними адміністраціями;
- г) функціонуванням громадських організацій.

20. Головними завданнями управління природокористуванням у регіоні не є:

- а) збереження та зміцнення природно-ресурсного потенціалу території;
- б) забезпечення раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- в) підвищення кількісних показників використання природних ресурсів;
- г) відтворення рослинного і тваринного світу.

21. Екологічна безпека – це:

- а) стан, за якого навколишнє природне середовище захищене від впливу техносфери та суспільства;
- б) стан, за якого рівень техногенного ризику в регіоні є мінімальним;
- в) стан захищеності кожної окремої особи й суспільства взагалі та навколишнього середовища від небезпеки, зумовленої різними видами внутрішніх і зовнішніх загроз та впливів, у першу чергу техногенного та антропогенного походження;
- г) складова національної безпеки, що забезпечує захист населення та екосфери від викидів промисловості, впливу транспорту та екстенсивного сільського господарства.

22. До екологічних проблем не відносяться:

- а) транскордонне забруднення;
- б) кислотні дощі, руйнування озонового шару;
- в) диспропорції в соціально-економічному розвитку регіону;
- г) накопичення відходів, особливо токсичних та радіаційних;
- д) потепління клімату.

23. Безперервне спостереження за станом параметрів атмосферного повітря, водних, земельних, біологічних ресурсів та відходів виробництва, це:

- а) екологічний аудит;
- б) екологічний моніторинг;
- в) екологічний менеджмент;
- г) екологічна перевірка;
- д) екологічний аналіз.

24. Система екологічного моніторингу повинна формувати інформаційну базу за такими групами показників:

- а) використання та охорони лісу, тваринних ресурсів та заповідних територій;
- б) водні ресурси та атмосферне повітря;
- в) поводження з відходами I-III класів небезпеки;
- г) концентровані стоки хімічних підприємств;
- д) територія і розселення;
- е) певнішою є відповідь у варіанті б, ніж у варіанті а;
- є) певними є відповіді у всіх варіантах.

25. До об'єктів екологічного моніторингу входять:

- а) виробничі об'єкти і концентрація відходів, викидів, стоків у процесі технологічної переробки сировини, води і матеріалів;
- б) атмосферне повітря, водні, земельні і біологічні ресурси;
- в) населені пункти і прилеглі до них території;
- г) територія та об'єкти, що підлягають особливій охороні;
- д) певнішою є відповідь у варіанті г, ніж у варіанті а;
- е) певними є відповіді у всіх варіантах.

26. До категорій територій та об'єктів природно-заповідного фонду не належать:

- а) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного і місцевого значення;
- б) природні заповідні, національні парки, регіональні ландшафтні парки та заповідні урочища;
- в) зоологічні парки місцевого значення;
- г) заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади та дендропарки загальнодержавного і місцевого значення;
- д) певнішою є відповідь у варіантах а і б;
- е) певними є відповіді у всіх варіантах.

27. Предметом екологічного моніторингу населених пунктів є:

- а) рівень екологічної освіти, культури мешканців населених пунктів;
- б) стан водовідведення, вивезення сміття, санітарний стан вулиць, дворів, парків, зелених насаджень, ставків, озер та інших водоймищ всередині населених пунктів та за їх межами;
- в) естетичний стан житлових будівель, дворів, громадських закладів, підприємств, організацій, вулиць та ін.;
- г) стан сміттєзвалищ, резервуарів із стоками підприємств, каналізації тощо;
- д) певнішою є відповідь у варіантах а і в;
- е) певними є відповіді у всіх варіантах.

28. До об'єктів екологічного моніторингу входять:

- а) атмосферне повітря, водні, земельні і біологічні ресурси;
- б) територія та об'єкти, що підлягають особливій охороні;
- в) населені пункти, підприємства і їх території;
- г) усі відповіді правильні.

29. Що є предметом екологічного моніторингу населених пунктів?

- а) екологічна освіта мешканців, естетичний стан будівель, дворів, підприємств;
- б) стан водовідведення, вивезення сміття, стан вулиць, водоймищ;
- в) стан сміттєзвалищ, стоків з підприємств, каналізації;
- г) усі відповіді правильні.

30. Розкрийте сутність поняття „природокористування”:

- а) система відносин людини і природи для оздоровлення людини;
- б) відносини людини і природи для використання речовини для задоволення потреб;
- в) відносини людини природи для розширення виробництва;
- г) усі відповіді правильні.

31. Які сучасні напрями дослідження економіки природокористування?

- а) пошук оптимальних економічних механізмів природокористування;
- б) аналіз особливостей сучасних взаємозв'язків людини і природи;
- в) проблеми відтворення об'єктів природи;
- г) відповіді у варіантах а і б.

32. Який підхід до економічного оцінювання природних ресурсів оптимальний в умовах ринку?

- а) рентний підхід;
- б) розгляд природних ресурсів як дармові блага;
- в) через оцінювання виробничих відносин в суспільстві;
- г) усі відповіді правильні.

33. Який підхід до використання природних ресурсів має застосувати людина у процесі виробництва?

- а) відновлення природної біосфери;
- б) створення безвідходних і енергозберігаючих технологій;
- в) відновлення площ з вичерпаними мінерально-сировинними ресурсами;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

34. Які заходи треба вжити для розв'язання проблеми регіонального природокористування?

- а) зменшити обсяги використання природної речовини;
- б) збільшення інвестицій у розвиток інфраструктури природокористування;
- в) обґрунтувати норми споживання природної речовини;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

35. Що є в основі економічного механізму природокористування?

- а) система управління і фінансування;
- б) правові акти;
- в) відповіді у варіантах а і б;
- г) відповіді правильні, але неповні.

36. До функцій регіонального рівня управління екологічною безпекою навколишнього середовища не належать:

- а) регулювання і організація використання ресурсного потенціалу державного значення;
- б) проведення державної екологічної експертизи об'єктів, розміщених на території регіону;
- в) регулювання і організація контролю за використанням природних ресурсів місцевого значення;
- г) здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства на місцях.

37. До міжнародних природних ресурсів, що є спільними і не належать якійсь конкретній країні, передусім є:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) водні ресурси;
- в) атмосферні ресурси;
- г) ресурси Світового океану;
- д) певнішою є відповідь у варіанті б ніж у г;
- е) усі відповіді є правильні.

38. До міжнародних спеціалізованих урядових організацій не відноситься:

- а) МАГАТЕ – Міжнародна організація з радіологічного захисту;
- б) ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури;
- в) ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;
- г) Greenpeace – Зелений Світ;
- д) певнішою є відповідь у варіанті а ніж у в.

39. Назвіть правильні джерела фінансування природоохоронних заходів.

- а) кошти підприємств і міжнародних грантів;
- б) бюджети держави і регіонів;
- в) відповіді у варіантах а і б;
- г) відповіді правильні, але неповні.

40. Який результат природоохоронних заходів характеризує система показників: поліпшення здоров'я, умов праці, тривалості життя, екологічної рівноваги?

- а) економічний;
- б) соціальний;
- в) екологічний;
- г) усі результати.

41. Який результат природоохоронних заходів характеризує система показників: зменшення негативного впливу на довкілля, обсягів забруднень, збільшення придатних до використання природних ресурсів?

- а) екологічний;
- б) економічний;
- в) соціальний;
- г) усі результати.

42. Який результат природоохоронних заходів характеризує система показників: зменшення втрат природних ресурсів, праці, приріст вартості природних ресурсів, збільшення утилізованих відходів?

- а) економічний;
- б) соціальний;
- в) екологічний;
- г) усі результати.

43. Систему засобів, спрямованих на виробництво і реалізацію кінцевих продуктів із мінімальною витратою сировини і матеріалів та енергії на усіх стадіях технологічного процесу називають:

- а) ресурсозбереженням;
- б) природокористуванням;
- в) енергозбереженням;
- г) усі відповіді правильні.

44. Найефективнішим шляхом вирішення проблеми ресурсозбереження є використання:

- а) безвідходних технологій;
- б) енергозберігаючих технологій;
- в) маловідходних технологій;
- г) певнішою є відповідь у варіантах а і б;
- д) усі відповіді правильні.

45. Дайте визначення поняття „безвідходна технологія”. Отже, безвідходна технологія це:

- а) спосіб виробництва продукції, за якого частина сировини і матеріалів переходить у відходи, однак шкідливий вплив на навколишнє середовище не перевищує допустимих санітарних норм;
- б) практичне застосування найновіших досягнень науки і техніки, методів і відповідних коштів з метою забезпечення в межах людських потреб якнайраціональнішого використання природних ресурсів і енергії та захисту навколишнього середовища;
- в) зниження собівартості одиниці продукції, матеріаломісткості, енергомісткості, водомісткості одиниці продукції, збільшення валового прибутку в ціні одиниці продукції;
- г) усі відповіді правильні.

46. Дайте визначення поняття „маловідходна технологія”. Отже, маловідходна технологія це:

- а) зниження собівартості одиниці продукції, матеріаломісткості, енергомісткості, водомісткості одиниці продукції, збільшення валового прибутку в ціні одиниці продукції;
- б) спосіб виробництва продукції, за якого частина сировини і матеріалів переходить у відходи, однак шкідливий вплив на навколишнє середовище не перевищує допустимих санітарних норм;
- в) практичне застосування найновіших досягнень науки і техніки, методів і відповідних коштів з метою забезпечення в межах людських потреб якнайраціональнішого використання природних ресурсів і енергії та захисту навколишнього середовища;
- г) усі відповіді правильні.

47. Дайте визначення поняття „екологічний ефект”. Отже, екологічний ефект це:

- а) реальний позитивний результат, отриманий внаслідок ліквідації чи зниження рівня негативних характеристик природних об'єктів і подальше їх функціонування без шкоди здоров'ю людини і природі;
- б) зменшення витрат сировини, матеріалів, енергії, відходів виробництва, праці, збільшення обсягів виробництва продукції;
- в) зниження собівартості одиниці продукції, матеріаломісткості, енергомісткості, водомісткості одиниці продукції, збільшення валового прибутку в ціні одиниці продукції;
- г) усі відповіді правильні.

48. Поліпшення фізичного розвитку населення, скорочення захворюваності, збільшення тривалості життя і поліпшення умов праці і відпочинку належать до показників.

- а) соціальних;
- б) екологічний;
- в) економічний;
- г) усі відповіді правильні.

49. Які з названих напрямів економічної політики і міжнародної співпраці є пріоритетними сьогодні?

- а) консолідація джерел фінансування і вдосконалення механізму їх використання;
- б) збереження унікальних природних пам'яток і ресурсів;
- в) комплексне використання природних ресурсів і безпечні умови проживання населення;
- г) усі відповіді правильні.

50. До організаційних методів екополітики належать:

- а) плата за забруднення навколишнього природного середовища;
- б) екологічні нормативи;
- в) екологічна експертиза;
- г) екологічні штрафи.

51. До стихійних лих не відносяться:

- а) землетруси і обвали;
- б) гідродинамічні аварії;
- в) град і підтоплення;
- г) усі відповіді правильні.

52. В основу екологічної політики економічно розвинених країн покладено такі принципи:

- а) профілактики, адекватності, кооперації;
- б) превентивності, адекватності, толерантності;
- в) профілактики, відповідальності, кооперації;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

53. Мета громадського екологічного управління полягає у:

- а) досягненні узгодженості й гармонізації дій державних і громадських органів у галузі охорони та відновлення навколишнього природного середовища;
- б) підвищенні ефективності державного, корпоративного і місцевого екологічного управління;
- в) досягнення екологічних цілей;
- г) певнішою є відповідь у варіанті б ніж у а;
- д) усі варіанти відповідей правильні.

9. Перелік питань для підготовки до заліку.

1. Предмет, метод і завдання курсу „Організація та управління в природоохоронній діяльності”.
2. Історія розвитку відносин „природа-суспільство”.
3. Закономірності взаємодії суспільства і природи: екологічний підхід.
4. Сучасні вимоги до екологічного управління.
5. Дайте оцінку сучасної глобальної екологічної ситуації.
6. Екологізація сфер людської діяльності: проблеми і завдання.
7. Екологічна політика держав в історичному, культурному і економічному вимірі.
8. Поняття теоретико-методологічних основ екологічного управління.
9. Методологія системно-екологічного підходу в управлінні.
10. Теоретико-прикладні основи системного екологічного управління.
11. Сучасна методологія системного екологічного управління.
12. Наукові основи системної організації екологічного управління.
13. Функції та ієрархія державної системи екологічного управління.
14. Органи державного екологічного управління.
15. Спеціальні функції державного екологічного управління.
16. Екологічне нормування та ліцензування як функції державного екологічного управління.
17. Екологічна експертиза та сертифікація як функції державного екологічного управління.
18. Сутність і особливості корпоративного управління.

19. Системи і важелі корпоративного управління.
20. Передумови і вигоди від впровадження системи корпоративного екологічного управління.
21. Призначення і основні принципи створення системи корпоративного екологічного управління.
22. Спеціальні функції системи корпоративного екологічного управління.
23. Механізми ефективного функціонування системи корпоративного екологічного управління.
24. Екологічні аспекти і функції місцевого самоврядування.
25. Місцева екологічна політика, програми.
26. Форми участі громадськості в поширенні екологічних знань (освіти).
27. Роль та функції громадського екологічного управління.
28. Система басейнового управління.
29. Система управління формуванням національної екологічної мережі.
30. Система управління екологічною безпекою.
31. Специфіка інформаційних систем екологічного управління.
32. Завдання системи екологічної інформації.
33. Роль регіональної інформаційної системи в забезпеченні охорони довкілля.
34. Основи платного природокористування в Україні.
35. Економічні збитки та критерії для розрахунку платежів за природокористування.
36. Причини ринкової і державної неефективності в сфері охорони навколишнього середовища.
37. Засади екологічної політики економічно розвинених країн.
38. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони навколишнього середовища.
39. Міжнародне співробітництво України у сфері захисту та використання довкілля.
40. Світ у пошуках концепцій стійкого розвитку.
41. Основний зміст Концепції стійкого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.).
42. Визначення пріоритетів екологічно безпечного розвитку.
43. Екологічне виховання населення, система його здійснення.
44. Сучасний стан екологічної ситуації Закарпаття.
45. Регіональне екологічне управління.
46. Роль державних та громадських організацій у здійсненні регіонального екологічного управління.
47. Стратегічні орієнтири та пріоритети стійкого регіонального розвитку.

10. Критерії оцінювання знань та підсумкового контролю.

Відповідно до визначених критеріїв виконання завдання контрольної роботи оцінюють за традиційною вітчизняною чотирьохбальною системою та за шкалою ECTS - 100-бальною системою.

Загальна сума балів з тестової частини ККР (при наявності 100% вірних відповідей) повинна складати 100 балів (вірна відповідь за кожне тестове завдання оцінюється 5 балами). Оцінювання здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 29.03.2012 р. № 384 (табл. 1). Критерії оцінювання знань та вмінь студента за результатами вивчення навчальної дисципліни:

- 88-100 балів – за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- 80-87 балів – за ґрунтовні знання навчального матеріалу, включаючи розрахунки; аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних задач;
- 71-79 балів – за міцні знання навчального матеріалу, включаючи розрахунки; аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- 61-70 балів – за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час розв'язання практичних задач;
- 26-49 балів – за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- 00-25 балів – за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

Таблиця 1. Шкала оцінювання навчальної діяльності студента

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою, для:	
		екзамену, курсового проекту (роботи), практики	заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Список рекомендованої літератури.

Основна:

1. Васюта О. Природокористування // Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. / голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. Т. 3 / [відп. редактор Мочерний С. В. та ін.]. – 2002. – 952 с.
5. Величко О.М., Гало М., Дудич І. І., Шпеник Ю. О. Основи екології та моніторинг довкілля: [навч. посібник]. Ужгород: Вид-во УжНУ. 2001. 285 с.
2. Герасимчук З. В., Вахович І. М., Голян В. А., Олексик А. О. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: [монографія]. Луцьк : Надстир'я, 2006. 228 с.
3. Голіков А. П. Дейнека О. Г., Позднякова Л. О., Черномаз П. О. Регіональна економіка та природокористування : [навч. посіб.]. К. : Центр учбової літератури, 2011. 352 с.
4. Державне регулювання економіки: [навч. посібник] / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с. (Розділ 11. Державне регулювання природоохоронної діяльності, с. 288).
5. Дорогунцов С.І., Ральчук О. М. Управління техногенно-екологічною безпекою у парадигмі сталого розвитку. К.: Видавництво „Наукова думка”, 2001. 174 с.
6. Дубас Р. Г. Економіка природокористування : [навч. посібн.]. К. : КНТ, 2009. 448 с.
7. Екологічне управління: [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. К.: Либідь, 2004. 432 с.
8. Екологія: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. К.: КНЕУ, 1999. 152 с.
9. Запольський А.К., Салюк А.І. Основи екології: [підручник]; за ред. К.М. Ситника. К.: Вища шк., 2001. 358 с.
10. Концепція сталого розвитку Закарпаття / Закарпатська облдержадміністрація. Ужгород, 2002. 69 с.
11. Мельник Л.Г. Экологическая экономика: [учебник]. Сумы: Издательство «Университетская книга», 2001. 350 с.
12. Мордвінов О. Управління аграрним природокористуванням в умовах ринкової трансформації: [монографія]. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 344 с.
13. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. К. : ЗАТ „Нічлава”, 2006. 704 с.

14. Приходько М. М., Приходько М. М. (молодший) Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю. Івано-Франківськ : „Фоліант”, 2004. 847 с. (Наукове видання).
15. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. К.: Логос, 1999. 568 с. (Розділ 11. Біопідприємництво заради майбутнього, с. 441-485).
16. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: [навч. посіб.]. К.: Вища шк., 2000. 223 с. (Розділ 4. Управління регіональним природокористуванням, с. 128).
17. Толстоухов А.В., Хилько М. І. Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем. К.: „Знання України”, 2001. 333 с.
18. Хвесик М.А., Горбач Л. М., Кулаковський Ю. П. Економіко-правове регулювання природокористування: [монографія]. К.: Кондор, 2004. 524 с.
19. Царенко О. М., Несветов О. О., Кадацький М. О. Основи екології та економіка природокористування : [Курс лекцій. Практикум: навч. посіб.] Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 592 с.
20. Экология и экономика природопользования: [учебник для вузов] / под ред. проф. З.В. Гирусова. М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 455 с.
21. Яремчук І.Г. Економіка природокористування: [навч. посібник]. К.: Видавничий центр „Просвіта”, 2000. 431 с.

Додаткова:

1. Гайнріх Д., Гергт М. Екологія: dtv-Atlas: Пер. з 4-го нім. вид. К.: Знання-Прес, 2001. 287 с.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. Київ, РВПС України, 1999. 716 с.
3. Дибров А.С. Экономика природопользования с основами экологии: [учеб. пособие]. Одесса: Друк, 2000. 126 с.
4. Залеський І.І., Клименко М. О. Екологія людини: [підручник]. К.: Видавничий центр „Академія”, 2005. 288с.
5. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: [навч. посібник]. К.: Заповіт, 1996. 352 с.
6. Кучерявий В.П. Екологія. Львів: Світ, 2000. 500 с.
7. Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст) / під ред. М.І. Долішнього, В.С. Кравціва. Львів, 1999. 243 с.
8. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. К.: „Знання України”, 2002. 190 с.
9. Химинець В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття : [монографія]. Ужгород: Карпатська Вежа, 2004. 212 с.

12. Короткий термінологічний словник

- Атмосфера** (*від грец. *atmos* – пара і *sphaira* – куля*) – газоподібна оболонка Землі, утворена із суміші різних газів, водяної пари і твердих часточок.
- Агрохімікати** - хімічні засоби, які використовують у сільському господарстві як мінеральні добрива, меліоранти для розкислення ґрунтів, протруювання насіння, пестициди, кормові і лікарські засоби для тварин.
- Антропогенні впливи** - сукупність чинників людської діяльності, що спричинює локальні чи регіональні зміни в навколишньому середовищі, його екосистемах, появу дисбалансів у них та деструктивних процесів.
- Біогенна міграція атомів** - переміщення атомів, що беруть участь у життєдіяльності рослин, тварин і мікроорганізмів, трофічних ланцюгах екосистеми чи добуті за допомогою симбіозу.
- Біогенні добрива** - поживні речовини і хімічні елементи, утворені в процесі біотичної переробки кормів, біодеградації компонентів екосистеми чи добуті за допомогою симбіозу.
- Біогенні елементи** - хімічні елементи, які постійно входять до складу живих організмів, беруть участь у їх життєдіяльності, виконують роль біологічних каталізаторів у різних реакціях організму і регулюють проникність біологічних мембран. Серед них найважливішими є: С, Н, N, Ca, К, F, Mg, S, Cl, Na.
- Біогеоценоз** - однорідна ділянка земної поверхні з певним складом живих (біоценоз) і косних (приземний шар атмосфери, сонячна енергія, ґрунт тощо) компонентів, об'єднаних обміном речовин та енергії в єдиний природний комплекс.
- Біопідприємство** - підприємство, що використовує біотехнології в процесі відтворення родючості ґрунтів, переробки сировини, виробництва біологічно повноцінної продукції.
- Біосфера** - область поширення життя на Землі, склад, структура і енергетика якої визначаються минулою і сучасною діяльністю живих організмів; охоплює верхню населену організмами частину літосфери, гідросферу і тропосферу.
- Біота** (*від грец. *Biote* — життя*) — сукупність рослин і тварин на певній території, що склалася історично; система живих організмів, система життя на Землі.
- Біотична реанімація** - відновлення умов середовища з метою забезпечення життєвих потреб видового біорозмаїття, його екологічної стійкості та продуктивності.
- Важкі метали** - хімічні елементи Hg, Pb, Cd, As, Zn, Ca, Ti з великою атомною масою та канцерогенними властивостями, антропогенне поширення яких у навколишньому середовищі небезпечно залученням їх у біологічний колообіг.

- „Всесвітня стратегія охорони природи”** - документ, розроблений Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів при підтримці Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та сприяння Всесвітнього фонду охорони дикої природи, і спрямований на краще використання людством біосфери та екосистем.
- „Всесвітня хартія природи”** - документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1982 р., спрямований на збереження основних природних процесів на відносно незмінному рівні, щоб забезпечити всім формам життя можливість для існування.
- Гармонія** - (*від грец. harmonia — зв'язок, упорядкованість, співмірність*) — струнка узгодженість частин органічного цілого. Гармонізація — процес упорядкування частин, подолання розладу між ними, приведення до співрозмірності.
- Господарська ємність біосфери** - це гранично допустимий антропогенний вплив на біосферу як глобальну (екосистему), перевищення якого переводить її в збуджений стан і з часом викликає в ній незворотні деградаційні процеси.
- Депопуляція** - зменшення чисельності популяції виду живих організмів під впливом природних або антропогенних чинників.
- Депресивна територія** - регіон чи його частина (район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними Законом*, є найнижчим серед територій відповідного типу.
- *Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 листопада 2005 р.*
- Деструкція** - порушення структури економічних зв'язків, що склалися (в т.ч. техніко-економічних, організаційно-економічних, відносин економічної власності та ін.), яке призводить до розпаду будь-якої екологічної чи економічної системи.
- Екологія** - (*від грец. oikos - оселя, середовище; logos - слово, вчення*) - наука, яка вивчає взаємозв'язки і взаємовідносини в природі між усіма її живими (у т.ч. людини) і неживими компонентами для збереження людства і життя на планеті. Це «наука про спільний розвиток людини, людських спільнот у цілому і навколишнього середовища (з усіма іншими організмами), яка вивчає біотичні механізми регуляції і стабілізації навколишнього середовища, механізми, які забезпечують стійкість життя» (Екологічний енциклопедичний словник. М.:«Ноосфера», 1999).^{*} Сьогодні все частіше екологія класифікується як система наукових знань та практичних дій щодо гармонізації життєдіяльності суспільства на основі єдності об'єктивних законів співіснування суспільства та природи.
- * За останні 130 років, як показують дані аналізу Г. С. Розенберга (1999), сформульовано понад 60 визначень та висловлювань щодо предмета екології.*
- Екологізація** - процес зведення до мінімуму шкідливих впливів людини (виробництва) на навколишнє середовище на основі проникнення ідей, знань, законів екології, екологічного мислення в інші сфери науки, в життєдіяльність суспільства, держави.

Екологізація технологій	- розроблення і впровадження у виробництво, комунальне господарство, побут людей таких технологій, які за максимально високої якості продукції змогли б забезпечувати збереження екологічної рівноваги в природі, кругообігу речовин і енергії, не забруднюючи навколишнє середовище. <i>Важливі характеристики:</i> економні витрати сировини, комплексне використання природних ресурсів, створення нових технологічних систем, що забезпечують маловідходне і безвідходне виробництво, замкнуті цикли водоспоживання, утилізацію відходів, мініатюризацію в техніці.
Екологічна безпека	- регульований стан навколишнього середовища, за якого, згідно з чинним законодавством, нормами та нормативами, забезпечується запобігання погіршенню екологічного стану та виникненню небезпеки для здоров'я людей.
Екологічна декларація	- задокументована заява організації, установи (держави, міжнародної спільноти) про свою екологічну політику, а також про свої екологічні наміри і принципи; вона створює основу для діяльності й функціонування системи екологічного управління, для визначення екологічних цілей і завдань.
Екологічна експертиза	- вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених фахівців державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці перед проектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього середовища та здоров'я людей і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.
Екологічна ємність території	- узагальнена характеристика, що кількісно відповідає максимальному техногенному навантаженню, яке може витримувати впродовж тривалого періоду сукупність реципієнтів та екологічних систем території без порушення їхніх структурних і функціональних властивостей.
Екологічна індустрія	- обладнання, технології природоохоронного або природозберігаючого призначення та супутні маркетингові й інжинірингові роботи, послуги екологічного спрямування.
Екологічна конверсія	- перебудова системи ведення виробництва на екологічно ефективні технології з метою оздоровлення навколишнього середовища й одержання безпечної для людини продукції.
Екологічна мережа	- єдина територіальна система, яка охоплює ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортно-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України і є часткою структурних територіальних елементів, природних регіонів, природних коридорів, буферних зон.

Екологічна модернізація виробництва	- розробка і впровадження комплексу управлінських, технологічних, інвестиційних та господарських заходів, які поліпшують екологічні характеристики структурних елементів виробничої системи.
Екологічна небезпека	- ймовірність зруйнування середовища проживання людини, пов'язаних з нею рослин і тварин внаслідок неконтрольованого розвитку економіки, відставання технологій, природних і антропогенних аварій та катастроф, в результаті чого порушується пристосування живих систем до умов існування.
Екологічна парадигма	(від грец. <i>paradeigma</i> - приклад, взірець) - домінуючий спосіб екологічного мислення; зразкова модель, прийнята як екологічно зорієнтований взірець вирішення проблем розвитку суспільства, який набув певної завершеності і відносно узгодженої системи поглядів на навколишні явища й речі. Відповідно до екологічної парадигми, екосистема, екосистемний підхід є домінантами сучасної екології і збалансованого розвитку.
Екологічна стійкість	- здатність екосистеми забезпечувати свою структуру, властивості і функції за виражено різких впливів екзогенних чинників.
Екологічна політика	- система екологічних принципів, підходів, пріоритетів, концепцій і напрямів діяльності, що документально оформлена та офіційно задекларована (затверджена) і яка визначає взаємовідносини суспільства, держави з навколишнім середовищем. Кожна система виробництва, господарювання повинна мати свою задекларовану екологічну політику, яка має узгоджуватись із національною екологічною політикою. Через екологічну політику підприємства, корпорації, держави демонструється схильність керівництва до екологічних пріоритетів.
Екологічна програма	- система задокументованих і затверджених урядом, адміністрацією заходів та напрямів дій із визначеними пріоритетами досягнення екологічних цілей та організаційно-правовим і еколого-економічним механізмом забезпечення здійснення таких програмних заходів та напрямів.
Екологічна рівновага	- збереження або підтримка природної (екологічної), точніше - природно-антропогенної рівноваги між компонентами екосистеми в якісно визначеному стані протягом часу, характерного для цієї системи (еволюційний період, геологічний період тощо).
Екологічна система (екосистема)	- будь-яка спільнота живих істот і середовища їх існування, об'єднана в одне функціональне ціле обміном речовини, енергії та інформації. За розміром виділяють мікроекосистеми (окремі невеликі об'єкти - гнилий пень, живий організм), мезоекосистеми (ліс, озеро, болото, сад) і макроекосистеми (океани, континенти). Глобальною (єдиною) екосистемою є біосфера. Синонім екосистеми – біогеоценоз, як правило окрема структурна одиниця екосистеми (буковий, смерековий біогеоценоз лісової екосистеми).
Екологічна стандартизація	- система обов'язкових функціональних та екологічних вимог до продукції, технології, управління, спрямована на поліпшення їхніх екологічних характеристик та здійснення загальносистемної ідентифікації для встановлення відповідності й сертифікації.

Екологічна ціна	- еколого-економічні витрати поточного й перспективного часу, екологічна рента, вартісна оцінка екологічної шкоди від використання ресурсів.
Екологічне благополуччя	- стан екосистеми, за якого здійснюється ефективне відтворення всіх її компонентів і досягається достатній рівень соціально-екологічних та соціально-економічних благ для людини.
Екологічне забруднення	- привнесення в біологічний коло обіг невластивих живій природі речовин та великої сукупності техногенних чинників.
Екологічне законодавство	- система законодавчих та підзаконних актів, що закріплюють екологічні права та обов'язки громадян, екологічні інтереси держави та юридичних осіб, механізми їх реалізації і захисту; регулюють відносини в галузі використання, відновлення й охорони земельних, водних та інших природних ресурсів; визначають режими території та об'єктів особливої охорони; забезпечують вимоги екологічної безпеки.
Екологічне ліцензування	- процес підготовки і надання дозволу, у якому вказані види, обсяги, ліміти господарської діяльності з використанням природних ресурсів, а також екологічні вимоги до їх використання із зазначенням наслідків у разі невиконання цих вимог. Екологічні ліцензії видаються також як дозвіл на викиди забруднювачів на конкретний час.
Екологічне маркування	- добровільна процедура, що проводиться на багатокритеріальній основі уповноваженою установою і яка надає право на присвоєння продукції позначки, що свідчить про перевагу цієї продукції щодо екологічної чистоти серед певної групи однорідної продукції.
Екологічне підприємництво	- ринково-орієнтована діяльність підприємств, фірм, підприємців на екологічному ринку для забезпечення екологічної безпеки, збереження, відновлення і раціонального використання навколишнього природного середовища, поліпшення якості життя людей, задоволення їхніх екологічних потреб з отриманням екологічної вигоди (прибутку).
Екологічне планування	- це визначення можливих шляхів, етапів і обмежень досягнення екологічних цілей та реалізації екологічної політики, а також оцінка засобів реалізації можливих варіантів у межах встановлених норм природокористування.
Екологічне страхування	- добровільне, обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їхнього майна, доходів підприємств на випадок шкоди, завданої внаслідок забруднення навколишнього середовища та погіршення якості природних ресурсів.
Екологічне управління	- системна складова загальної системи управління, що має за мету здійснення екологічної політики й досягнення екологічних цілей і яка містить організаційну структуру, діяльність із планування, функціональні обов'язки, відповідальність, методології і методи, процедури та ресурси, а також професійно підготовлені кадри. Екологічне управління є процесом підготовки, прийняття й реалізації рішень, спрямованих на досягнення екологічних цілей із використанням різних спеціальних, загальносистемних, адміністративних і економічних методів та механізмів.

- Екологічний аудит** - управлінський інструмент-методологія, що ґрунтується на системному підході й за допомогою якого оцінюється, встановлюється відповідність критеріям аудиту і підвищується екологічна ефективність управління підприємством, корпорацією для збереження навколишнього природного середовища й забезпечення власної екологічної безпеки та конкурентоспроможності. Екологічна ефективність управління оцінюється за критеріями відповідності вимогам екологічного законодавства, екологічним нормам і стандартам, екологічній політиці, прогресивній практиці, поліпшення екологічних характеристик виробництва, господарювання та результативності екологічних витрат.
- Екологічний баланс** - зрівноваженість природних процесів, які властиві компонентам біогеоценозів, що забезпечують стійке функціонування екосистеми та прогресивні сукцесії в них.
- Екологічний бумеранг** - поява негативних, особливо небезпечних явищ і процесів у навколишньому середовищі в результаті неправильної господарської діяльності людини.
- Екологічний вплив** - зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі і негативно позначаються на здоров'ї людини внаслідок прояву дії екологічного чинника біотичного, абіотичного чи антропогенного характеру (хімічні, фізичні та біологічні забруднення середовища, виснаження природних ресурсів тощо).
- Екологічний менеджмент** а. це ринково зорієнтована складова загальної системи управління підприємством, корпорацією, що має за мету досягнення екологічної вигоди або прибутку із застосуванням ринкових механізмів. Екологічний менеджмент може розглядатися як складова загальної системи екологічного управління, що гармонізує її функціонування в загальній системі управління і яка спрямована на реалізацію екологічних пріоритетів.
- Екологічний моніторинг** б. система спостережень, збирання, обробки, передавання, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього середовища, прогнозування його змін та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття еколого-управлінських рішень.
- Екологічний паспорт** - комплексний державний екологічний документ об'єкта життєдіяльності (виробництва, господарювання та іншого призначення), який характеризує його екологічний стан і вплив на навколишнє середовище, а також заходи щодо мінімізації цього впливу. Розробляється з використанням методології екологічного аудиту. Повинен мати загальні відомості про об'єкт, використовувані сировину та енергію, опис технологічних схем виробництва продукції, схем очищення викидів та скидів, відомості про екологічність продукції, умови праці робітників, перелік заходів щодо утилізації відходів та екологізації виробництва.
- Екологічний податок** - еколого-економічний важіль, інструмент, який приписує кожному забруднювачу докілья відповідною шкідливою речовиною абсолютно граничну межу викидів, скидів забруднювальних речовин та компенсацію втрат на їх знешкодження.

Екологічний попит	- попит на задоволення екологічних потреб.
Екологічний ринок	- складова загального ринкового середовища, яка характеризується конкурентним обміном усім тим, що спрямоване на збереження, відновлення і раціональне використання навколишнього природного середовища, поліпшення якості життя людей і забезпечення їх екологічної безпеки. Екологічний ринок – це ринок екологічних технологій, робіт, товарів, послуг, знань, екологічної інформації.
Екологічний сертифікат (сертифікат відповідності)	- документ, що засвідчує відповідність системи екологічного управління, об'єкта вимогам стандартів і додаткової нормативної документації.
Екологічні аспекти	- аспекти діяльності, продукції або послуг організацій, які можуть мати сприятливий чи негативний вплив на навколишнє середовище, здоров'я людини (скиди, викиди, забруднення, споживання, повторне використання матеріалу, шуми тощо).
Екологічні вимоги	- обов'язкові вимоги, що визначені в законодавчих чи підзаконних актах і спрямовані на забезпечення раціонального природокористування, охорону навколишнього природного середовища та екологічну безпеку.
Екологічні витрати	- сумарні кошти, які підприємство може вкласти в запобігання емісії, а також різні платежі за виробниче споживання ресурсів та відшкодування за забруднення навколишнього середовища.
Екологічні закономірності	- сукупність об'єктивно існуючих екологічних законів, принципів, правил функціонування різного класу екосистем, системи «людина (суспільство) – природа», на основі яких функціонує будь-яка система забезпечення життєдіяльності. Порушення цих закономірностей призводить до деградації природного середовища, розвитку екологічних криз.
Екологічні інвестиції	- інвестиції природоохоронного і ресурсозберігаючого призначення з еколого-економічним ефектом.
Екологічні нормативи	- рівні максимально допустимого втручання людини в екосистеми, що забезпечують збереження їхньої структури і динамічних властивостей. Система екологічних нормативів містить такі нормативи екологічної безпеки: гранично допустимі концентрації забруднювальних речовин у навколишньому середовищі; гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого впливу на навколишнє середовище; гранично допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування; гранично допустимі викиди та скиди в навколишнє середовище забруднювальних хімічних речовин; рівні шкідливого впливу фізичних і біологічних чинників, допустимі норми вирубки лісів, відстрілу мисливських звірів і ін.
Екологічні послуги	- послуги з екологічного менеджменту, консалтингу, маркетингу, інжинірингу, страхування, маркування і сертифікації продукції, екологічної освіти, інформації та інші види послуг в еколого-підприємницькій діяльності на ринку екологічних послуг.

Екологічні потреби	- це потреби людини, суспільства в екологічно безпечному й „Здоровому” навколишньому природному середовищі; потреби споживати екологічно чисті продукти, товари і вироби, оберігати природу і її ресурси для своїх дітей, нащадків.
Екологічні принципи	- основні вихідні положення фундаментально-прикладної екології, на яких ґрунтуються розроблені моделі оздоровлення агро екосистеми та її лучних біогеоценозів.
Екологічні ресурси	- велика сукупність природних ресурсів регіону, які забезпечують функціонування їх екосистем і здатні забезпечувати еколого-біологічні, економічні та соціальні потреби людини.
Екологічні роботи	- роботи, пов'язані з екологічним оздоровленням територій і відновленням природних об'єктів (водних, ландшафтних та інших).
Екологічні характеристики	- вимірювані результати функціонування продукційних систем, систем екологічного управління, які ґрунтуються на екологічній політиці, цілях та завданнях організації і встановлюються під час контролю екологічних аспектів.
Екологічні цілі	- переважні екологічні наслідки, результати, що можуть бути досягнуті протягом запланованого періоду шляхом здійснення екологічної політики; бажані граничні екологічні значення (характеристики), яких сподіваються досягти.
Екологічно ефективні технології	- система біологічних, маловідходних і безвідходних технологій, які не супроводжуються викидами шкідливих речовин у довкілля і не порушують екологічний баланс у ньому.
Екологічно чистий продукт	- продукт, який не містить шкідливих речовин канцерогенної дії не випромінює шкідливі промені, не порушує функції живого організму, найвищої споживчої якості і конкурентоспроможності, що відповідає стандартам якості й екологічним вимогам, належним чином сертифікований із наданням прийнятої відповідної екологічної позначки маркування.
Еколого-біологічний механізм	- велика сукупність екологічно адаптивних та біотично саморегульованих властивостей організмів, що здатні підвищувати продуктивність лучного агрофітоценозу.
Еколого-економічна система	- система взаємозв'язків і взаємозумовленостей процесів, що відбуваються в економіці і природі, яка складається з природних і антропогенних елементів і зв'язків (потоків інформації) між ними. Основні елементи (реципієнти) системи такі: екологічні компоненти, сукупність яких утворює навколишнє природне середовище (повітря, вода, земля, рослинність, тварини); природні ресурси (енергетичні, сировинні); виробничі фонди, комплекси, транспорт, система життєзабезпечення.

Еколого-економічний ефект	- вигода, користь двостороннього характеру екологічного та економічного, що виявляється шляхом порівняння витрат на здійснення природоохоронних заходів із досягнутим завдяки цим заходам економічним результатом. Це також максимально можлива еколого-економічна результативність від проведення комплексу заходів щодо забезпечення якості навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів.
Еколого-економічний кадастр (природних ресурсів, середовища)	- систематизований аналітико-нормативний документ (паспорт), який виконує контрольні функції при купівлі або продажу знарядь і засобів виробництва на тій чи іншій території. Кадастр містить певні кількісні і якісні показники фізичних обсягів природних ресурсів та їх використання, оцінку якості екологічного стану території в сукупності з вартісною оцінкою рівня забруднення навколишнього природного середовища, без яких неможливо здійснити купівлю або продаж.
Еколого-економічні засади	- основоположні підходи, за яких досягається екологічна стійкість функціонування біогеоценозів та господарська ефективність їх використання.
Еколого-економічні збитки	- збитки, завдані внаслідок забруднення навколишнього середовища та виснаження природних ресурсів.
Еколого-економічні механізми	- економіко-фінансові важелі і планово-організаційні заходи, що містять: механізм зборів за забруднення природного середовища та платежі за спеціальне використання природних ресурсів; механізм відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення екологічного законодавства, природоохоронних норм і стандартів; механізм державного бюджетного фінансування природоохоронних заходів; механізми екологічних фондів; механізми стимулювання, у тому числі ринкові і страхування.
Еколого-управлінські механізми (механізми екологічного управління)	- це адміністративні, законодавчі, нормативно-правові, організаційні, методологічні, економічні, ринкові, інформаційні та науково-освітні засоби забезпечення функціонування систем екологічного управління відповідно до екологічних закономірностей та біотичних механізмів регулювання.
Економічна інтеграція	- узгодження розвитку і взаємне доповнення підприємств, галузей господарства, регіонів і держав в інтересах ефективнішого використання ресурсів і повнішого задоволення потреб учасників цього процесу у відповідних товарах і послугах.
Економічне стимулювання заходів екологічного характеру	- комплекс заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів і охорону навколишнього природного середовища шляхом надання пільг, пов'язаних з оподаткуванням підприємств і громадян у разі реалізації ними заходів щодо раціонального природокористування; надання на пільгових умовах кредитів для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища; встановлення підвищеної норми амортизації основних виробничих природоохоронних фондів; звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища.

- Європейський парламент (Європарламент)** - орган ЄС із 518 парламентаріїв формується шляхом загальних і прямих виборів в державах - членах ЄС. Європарламент є консультативним органом, здійснює дорадницькі функції при Раді Міністрів і Комісії, обговорює і затверджує бюджет об'єднання. Формально є ф контрольним органом, оскільки не затвердження доповіді Комісії двома третинами голосів членів Парламенту тягне за собою її відставку. Центр – м.Страсбург (Франція).
- Життєвий цикл** - послідовність взаємопов'язаних складових продукційної системи, починаючи від процесу видобування сировини або відновлення природних ресурсів до кінцевої стадії - поводження з відходами.
- Збалансований розвиток** - найбільш адекватний синонім поняття «Sustainable development», який перекладають як «сталій», «стійкий», «усталений», «стабільний» розвиток тощо. Це розвиток суспільства, держави, що ґрунтується на системі балансів їх соціально-економічних потреб і можливостей природи задовольняти ці потреби без завдання їй шкоди і зі збереженням екологічної рівноваги. Стратегічна мета збалансованого розвитку полягає в досягненні сталості суспільства з оптимальною якістю життя як для сучасного, так і для прийдешніх поколінь.
- Інтегроване сільське господарство** - ґрунтується на поєднанні біологічної природи сільського господарства з новітніми досягненнями агрохімії, технології і техніки використання. Однак нечіткість понять, відсутність суворих орієнтирів не гарантує екологічної безпечності продукції.
- IFOAM** - Міжнародна федерація руху за органічне сільське господарство, що провела свій перший з'їзд у Версалі (Франція) в 1972 р. Координує світовий процес екологізації аграрного виробництва, налічує понад 90 країн-учасниць. У 2002 р. в Канаді (м.Вікторія) відбувся її черговий XIV світовий конгрес.
- Канцерогени** - хімічні сполуки, речовини або фізичні агенти, здатні індукувати появу злоякісних новоутворень в організмах тварин, рослин і людини.
- Коеволюція** - паралельна, проте тісно поєднана еволюція суспільства і природи (термін вважається невдалим через незіставні темпи еволюції техносфери і біосфери; нині замінений терміном «співіснування»).
- Концепція** (*лат. conserption – розумію*) – основоположна ідея теорії, загальний її задум, викладений в конструктивній, прийнятній для практики формі. Теорія, переведена в алгоритм вирішення конкретної проблеми.
- Механізм біотичного регулювання** - саморегулятивні важелі підтримки життєдіяльності організмів навколишнього середовища, спрямовані на збереження природної біоти Землі, стабілізацію довкілля, дотримання усіх параметрів його екологічної рівноваги.

Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ)	- міжнародна урядова організація, що входить в ООН як автономне об'єднання. Існує з 1957 р. Членами є 122 держави. <i>Мета</i> – збільшити внесок атомної енергетики у справи миру, здоров'я і процвітання в усьому світі. Центр – м. Відень (Австрія).
Міжнародне співробітництво з охорони навколишнього середовища	- визначається дво- і багатосторонніми договорами країн, діяльністю різних міжнародних організацій. Особливе місце в здійсненні інтернаціональних заходів з проблем навколишнього середовища належить таким органам і організаціям ООН, як ЮНЕСКО , МОП (Міжнародна організація праці), ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії), ФАО (Продовольча і сільськогосподарська організація ООН), ВФОП (Всесвітній фонд охорони природи).
Міжнародний стандарт	- документ, що прийнятий міжнародним уповноваженим органом із питань стандартизації і доступний для широкого кола користувачів.
Моніторинг	(від лат. <i>monitor</i> – той, що обстежує, контролює, попереджує) – це комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших заходів, що забезпечують систематичний контроль за станом і тенденціями розвитку природних і техногенних процесів. Включає реєстрацію метеорологічних та інших природних явищ, видів забруднень і їх джерел, контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм, підготовку і здійснення короткострокових і довгострокових технічних, екологічних та інших заходів, визначення оптимальної кількості викидів, прогноз потенціалу і джерел забруднення.
Національна система екологічного управління	- консолідована система екологічного управління, що складається з систем державного, корпоративного, регіонального (місцевого) і громадського екологічного управління та має за мету здійснення національної екологічної політики і захист національних інтересів.
Ноосфера	- (від грец. <i>Noos</i> – розум, <i>sphaira</i> – куля) – вища стадія розвитку біосфери на якій раціональна діяльність людини є головним фактором, соціоприродна система, у якій мають бути забезпечені пріоритети розумного співіснування суспільства і природи, інтелектуально-інформаційних етичних цінностей, екогуманізму, а також реалізовані світоглядні принципи гармонії людини, суспільства і природи, їх безпечний і довготривалий спільний розвиток на основі екологічної освіти і духовного збагачення.
Ноосферогенез	- процес формування ноосферного стану шляхом безперервних системних трансформацій усіх сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави. Характерною рисою ноосферогенезу є надання переваги культурним і екологічним перетворенням, порівняно з технологічними й економічними, з подальшим напрацюванням нових екогуманістичних цінностей.

Об'єктні системи екологічного управління	- це системи управління природними об'єктами: водними басейнами річок, морів, каналів, екологічними мережами, природно-заповідним фондом, ландшафтами. Вони ставлять за мету здійснити комплекс заходів щодо екологічного оздоровлення, домогтися екологічної рівноваги. Об'єктами управління можуть бути також відходи, біорізноманіття, мінеральні ресурси.
Озоносфера (озоновий екран)	- озоновий шар, розташований в стратосфері на висоті приблизно 15-20 км (верхня межа його поширення 45 км), визначає температурний режим стратосфери і є захисним щитом земних організмів, відхиляючи від них смертоносне ультрафіолетове випромінювання.
Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК)	- міждержавна організація 13 країн-експортерів нафти. Створена в 1960 р. Входять: Венесуела, Ірак, Іран, Кувейт, Саудівська Аравія, Катар, Індонезія, Лівія, Алжир, Нігерія, ОАЕ, Еквадор, Габон. Завдання – контроль за цінами на нафту, нафтовими ресурсами і їх експлуатацією вітчизняними підприємствами в інтересах економічного розвитку цих країн. Контролює близько половини світового обсягу торгівлі нафтою, встановлює офіційну ціну на сиру нафту, що може визначати світовий рівень цін. Штаб-квартира – у Відні (Австрія).
Органічне сільське господарство	- напрям альтернативного сільського господарства, що ґрунтується на пріоритеті органічних добрив, обмеженому використанні агрохімікатів.
Оцінка відповідності	- діяльність, пов'язана з визначенням того, що продукція, системи управління якістю, системи екологічного управління, персонал відповідають вимогам, встановленим законодавством, стандартами.
Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС)	- процес ідентифікації, прогнозування і кількісної оцінки ймовірного впливу на природне середовище в результаті реалізації того чи іншого проекту, інвестиційної пропозиції.
Оцінка життєвого циклу	- облік та оцінка вхідних і вихідних потоків, речовин, енергії продукційної системи, її впливу на навколишнє середовище на всіх стадіях життєвого циклу.
Оцінка характеристик екологічності	- процес вимірювання, аналізу, оцінки та опису характеристик екологічності відповідно до узгоджених критеріїв і норм для відповідних цілей управління.
Парадигма	- (від грец. <i>paradeigma</i> – приклад, зразок) модель постановки проблем, прийнята як зразок для вирішення дослідницьких завдань; панівний спосіб наукового мислення, який проявляється в деякій закінченості і відносній узгодженості поглядів на явища і речі, що належать до компетенції якого-небудь підрозділу науки. Поняття П. було введено в дослідницький оборот Г.Куном у 1964 р., американським філософом і істориком науки, і означає певну сукупність фундаментальних основ наукового знання. П. – це вихідна концептуальна схема, свого роду модель постановки проблем та їх вирішення. Інколи під парадигмою розуміють крупні теорії або групи теорій, а також усіма визнані досягнення в даній галузі науки.

- Пестициди** - хімічні речовини, які використовують для боротьби з шкідниками, хворобами рослин, бур'янами, знищення чагарникової рослинності (інсектициди, фунгіциди, гербіциди, арборициди).
- Підтвердження відповідності** - діяльність, результатом якої є офіційне свідоцтво (декларація про відповідність, сертифікат, позначка доступу на ринок); надає впевненості, що продукція або послуга відповідають стандартним чи нормативним вимогам якості, екологічної чистоти.
- Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території** - це сукупні запаси природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання та продуктивна здатність екосистем, яка виражається у їх сукупній споживній вартості. У компонентній структурі ПРП виділяють такі групи ресурсів:
- **мінеральні** (паливно-енергетичні й металеві корисні копалини, нерудна сировина, сировина для металургійної промисловості, гірничохімічна сировина, будматеріали),
 - **водні** (поверхневий стік, підземні води),
 - **земельні, лісові, фауністичні** (мисливські, рибні, рослинні медоносні, грибні і ягідні ресурси),
 - **природно-рекреаційні території**.
- Продукційна система** - сукупність матеріально й енергетично пов'язаних процесів, що реалізують одну або більше визначених функцій. Під терміном «продукція» мається на увазі як продукційна система, так і система послуг.
- Продуценти** - автотрофні організми (переважно зелені рослини), що утворюють первинну продукцію органічних речовин (фітомасу).
- Ресурси рекреаційні** - природні і антропогенні об'єкти, які при сучасному рівні розвитку продуктивних сил використовуються для задоволення рекреаційних потреб населення. До цих ресурсів відносять компоненти природного середовища: *клімат, ландшафт, поверхневі і підземні води*, в т.ч. *мінеральні, рослинність* тощо, які використовуються для лікувально-оздоровчих, пізнавальних і спортивних потреб.
- Для проведення відпочинку використовують також природні національні парки, заповідники, а також території з пам'ятками природи, історико-архітектурними та іншими. Найважливіші рекреаційні території світу:
- *Альпи* (кліматичні і бальнеокліматичні курорти);
 - *Карлови-Вари* (Бальнеологічний курорт в Чехії);
 - *Карпати* (район відпочинку, туризму і курортного лікування);
 - *Багамські острови* (зона відпочинку, морського купання, водного спорту і туризму);
 - *Лазурний берег* – смуга узбережжя Середземного моря у Франції (відпочинок і туризм).

Сертифікація екологічно чистої продукції	- процедура участі третьої незалежної сторони, яка письмово засвідчує, що належним чином випробувана продукція відповідає вимогам екологічного стандарту за показниками санітарної, гігієнічної безпеки відповідно до настанов ISO-9000 щодо якості.
Система	<i>(від грец. Systema — ціле, складене з частин; сполука)</i> — сукупність елементів, що перебувають у тісних відносинах і зв'язках між собою, утворюючи певну цілісність, єдність.
Система громадського екологічного управління	- складова національної системи екологічного управління, яка здійснюється громадськими об'єднаннями й організаціями та функціонує відповідно до чинного законодавства України й міжнародних регламентів, маючи за мету здійснення громадської екологічної політики і гармонізацію суспільно-природних відносин.
Система державного екологічного управління	- складова національної системи екологічного управління і загальної системи державного управління, що функціонує згідно з чинним законодавством України та має за мету здійснення державної екологічної політики і гармонізацію суспільно-природних відносин на державному рівні.
Система корпоративного екологічного управління	- складова національної системи екологічного управління і загальної системи корпоративного управління, яка, згідно з чинним законодавством України і міжнародними стандартами та регламентами, функціонує і ставить за мету здійснення корпоративної екологічної політики та гармонізацію суспільно-природних відносин на корпоративному рівні.
Система місцевого екологічного управління	- складова національної системи екологічного управління і загальної системи місцевого самоврядування й управління, яка, згідно з чинним законодавством України, функціонує і ставить за мету здійснення місцевої екологічної політики та гармонізацію суспільно-природних відносин на місцевому рівні.
Система сертифікації (реєстрації)	- процедура, що має власні правила і методики виконання процесу оцінки відповідності та прийняття рішення про видачу сертифіката.
Системний підхід	- підхід до процесу підготовки, прийняття і здійснення рішень, вирішення проблем та досягнення цілей, який ґрунтується на нормативній методології системного аналізу й здібностей системного мислення управлінського персоналу з використанням системної моделі об'єкта управління.
Соціальна екологія	- галузь науки, що вивчає взаємовідношення між суспільством і природним середовищем, вплив виробничої діяльності людства на стан природних умов, екологічну дію освоєної суспільством природи на життєдіяльність людини, її відтворення та розвиток.
Стандарт	- документ, який розроблено на підставі спільної згоди з найсуттєвіших питань більшості зацікавлених сторін і прийнято уповноваженим органом. У ньому встановлюються для загального й систематичного використання правила, загальні принципи чи характеристики щодо різних видів діяльності або їх результатів. Документ спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкування в зазначеній галузі.

- Стратегема** - (дав.-гр. *στρατήγημα* — «військова хитрість») — певна ідея, абстракція стратегії поведінки, що має призвести до успіху. Хоч початково стратагеми розроблялися як військові хитрощі, але внаслідок абстрактності та загальності їх можна використовувати в більшості сфер життя хоч звісно конкретні кроки для їх реалізації будуть різні.
- Техногенне навантаження** - велика сукупність димового, пилового, шумового, вібраційного, хімічного, електромагнітного та радіоактивного забруднення, що припадає на одиницю площі і викликає дисбаланс в екосистемах.
- Транскордонні райони** - регіони по обидва боки від державного кордону, які активно взаємодіють між собою. Вони характеризуються такими основними ознаками:
- 1) адміністративною і соціально-економічною цілісністю територіальних одиниць, які входять до **Т.к.** ;
 - 2) спільністю і взаємодоповненістю головних і разом вирішуваних соціально-економічних проблем. Прикладом може бути Базельський транскордонний район в межах 23 комун: 5 – швейцарських, 5 – французьких і 13 – на території ФРН.
- Функціональні системи екологічного управління** - системи екологічного управління, об'єктом яких є функціональна структура національної системи екологічного управління: охорона навколишнього середовища, екологічна безпека, відновлення і раціональне використання природних ресурсів тощо.
- Чорнобильська катастрофа** - вибух 4-го енергоблока ЧАЕС 26 квітня 1986 р. Це найбільша промислова катастрофа за всю історію Землі. За оцінками спеціалістів, вибух на ЧАЕС еквівалентний за силою вибуху 300 таких атомних бомб, яка була скинута на Хіросіму.
- В результаті аварії на ЧАЕС в атмосферу викинуто радіоактивних речовин у 90 з лишком разів більше, ніж від вибуху атомної бомби над Хіросімою. Найбільше постраждала Україна. Площа забруднення в Україні перевищила 41 тис.км.². Забруднено 3159 населених пунктів, у яких проживає 3,7 млн.чол., у тому числі 832,6 тис. дітей. Було евакуйовано 76 населених пунктів, у яких проживало 91,2 тис.чол.
- У Білорусі в зоні радіоактивного забруднення виявилось 27 міст і 2700 сіл з населенням 2,5 млн.чол., серед яких більше 800 тис. дітей. Це 23% території і 20% населення цієї країни. У Росії постраждало 15 областей і республік. Більше 110 тис. громадян РФ живуть на території радіоактивного забруднення.

Організація та управління в природоохоронній діяльності: навч.-метод. комплекс з навч. дисципліни для студентів IV курсу хімічного факультету за напрямом підготовки 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування освітнього рівня: бакалавр / уклад.: М. В. Газуда. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. 54 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/20268>

Сформовано на основі Галузевого Стандарту Вищої Освіти затвердженого Міністерством освіти і науки України від 7 червня 2006 р.; а також:

- Екологічне управління: [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.;
- Приходько М. М. Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю / М. М. Приходько, М. М. Приходько (молодший). – Івано-Франківськ : „Фоліант”, 2004. – 847 с. (Наукове видання);
- Хвесик М.А. Горбач Л. М., Кулаковський Ю. П. Економіко-правове регулювання природокористування: [монографія]. К.: Кондор, 2004. – 524 с.;
- Навчально-методичний комплекс з курсу „Організація управління в екологічній діяльності” для студентів IV курсу хімічного факультету за напрямом підготовки 0708 – Екологія, спеціальністю 6.070801 – Екологія, охорона навколишнього середовища та напрямом підготовки 6.030508 „Фінанси і кредит” / Укл.: Л.М. Газуда, В. Й. Ерфан, О. В. Лизанець. Ужгород, 2015. – 62 с.;
- Величко О. М. Основи екології та моніторинг довкілля: [навч. посібник] / О. М. Величко, М. Гало, І. І. Дудич, Ю. О. Шпенник. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2001. – 285 с. та інші.